

Tallinna Ülikool

Digitehnoloogiate Instituut

Kairi Felt

**E-raamatute kirjastamine Eestis 2011 – 2015: arengud ja
perspektiivid**

Magistritöö

Juhendaja dotsent Aile Möldre

Tallinn 2016

Autorideklaratsioon

Deklareerin, et käesolev magistritöö on minu iseseisva töö tulemus.

Esitatud materjalide põhjal ei ole varem akadeemilist kraadi kaitstud.

Töös kasutatud kõik teiste autorite materjalid on varustatud vastavate viidetega.

Töö valmis Aile Möldre juhendamisel.

“.....”2016 a.

Töö autor

..... allkiri

Töö vastab magistritööle esitatavatele nõuetele.

Lubatud kaitsmisele.

“.....”2016 a.

Juhendaja

..... allkiri

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kairi Felt (sünnikuupäev: 13.02.1971)

1. annan Tallinna Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „E-raamatute kirjastamine Eestis 2011 – 2015: arengud ja perspektiivid“, mille juhendaja on Aile Möldre, säilitamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu repositooriumis.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, _____

allkiri ja kuupäev

SUMMARY

The master's thesis „E-book Publishing in Estonia 2011 – 2015: Developments and Prospects” is written in Estonian and it consists of 87 pages with 4 tables, 6 figures, 4 appendices and a summary in English. The list of used literature contains 83 sources, including monographs, journal articles, standards, legislations and internet websites.

Keywords of the thesis are: E-BOOKS, DIGITAL BOOKS, E-BOOK PUBLISHING, E-BOOK PUBLISHERS, E-BOOK DEFINITION, E-BOOK MARKET, E-BOOK STORES, ESTONIA.

Publication of e-books in Estonia accelerated in autumn 2010 when several book publishers started producing and selling their e-books in epub format. By today, e-books have been actively published and marketed in Estonia for five years but any research concentrating on the development of publishing e-books in the time period is non-existent. This resulted in the need of conveying a survey on a novel topic, focusing on priced Estonian and Russian e-books in Estonia during the years 2011 – 2015 as the research topic.

The aim of this thesis is to find out the amount of published Estonian and Russian e-books in Estonia and the publishers with most priced publications between years 2011 – 2015, to find out and evaluate the publishers' experiences regarding publishing e-books, its problems and success, and to predict the development of publishing e-books in the coming years. Seven research questions were raised to fulfill the aim of this thesis:

1. How many priced e-books were circulating on the market in February 2016 that had been published in Estonia between 2011 – 2015 in Estonian and Russian language?
2. Which publishers published the largest number of priced e-books?
3. In what formats were the priced e-books published?
4. Who produced the e-books – the publisher itself, a book manufacturer

and/or a vendor?

5. What were the main problems that the publishers faced when publishing and marketing e-books?
6. What did the publishers consider as a positive experience with publishing e-books?
7. What are the publishers' predictions regarding continuing the publishing of e-books in the following years?

The overview chapter was based on the analysis of research literature. The chapter gave an overview of different definitions of e-book in the 21st century and described the development of publishing e-books in the world and in Estonia within the time period between the years 2011 – 2015.

Qualitative and quantitative research methods were combined in the master's thesis. Research data was collected from 3 semi-structured interviews and a questionnaire conducted among 50 publishers of e-books. Data freely accessible on the web was analysed as well.

As a result of the research, 2834 unique publications were identified on the market. Based on this number, one can state that at least 2900 priced Estonian and Russian e-books were published between the years 2011 – 2015. It was not possible to determine a precise number of e-books due to lacking official statistical data. 37 publishers published at least 10 priced e-books within the time period. The publishers with most e-books published were Ersen, Varrak, FUTU Print, Tänapäev, Loomingu Raamatukogu and Eesti Digiraamatute Keskus. The main publication format of e-books during 2011 – 2015 was epub, one third of the examined publishers published books also in pdf format. Priced e-books were mainly produced by book manufacturers and/or vendors.

The main problems for publishers when publishing and marketing e-books were the limited customer base of Estonian e-book readers, low profitability as an economic endeavour, high VAT valid for e-books and publishing problems stemming from copyright issues. The positive experiences supporting the publishing activity were the new skills and knowledge gained from publishing books in a new format, promoting the publishing houses through making novel and interesting book formats available for the readers and gaining a position on the publishing market of e-books. In the

following three years, most of the publishers are planning to continue the publication of e-books, although the number of the publications is planned to be kept the same. Publishing e-books in Estonia was forecasted to grow and government support was seen as carrying a central role in this economic field, but a rapid growth in publishing and sales of e-books in Estonia in the next three to five years is currently not predicted.

As a result of the thesis, all research questions were answered and the main objective was achieved. The results of the survey can be used as a basis material for introducing the new Legal Deposit Act and for developing the currently planned national e-book lending system.

LÜHENDITE LOETELU

CD – laserketas (*compact disc*)

CD-ROM – laserketas-püsikälu (*compact disc read-only memory*)

DVD – digitaaluniversaalplaat (*digital versatile disc*)

DRM – digitaalne ekshliibris (*digital rights management*)

EDRK – Eesti Digiraamatute Keskus

ERB – Eesti Rahvusbibliograafia Andmebaas

ESTER – ELNET Konsortsiumiga liitunud raamatukogude elektronkataloog

ISBN – rahvusvaheline raamatu standardnumber (*International Standard Book Number*)

ISO – Rahvusvaheline Standardimisorganisatsioon (*International Organization for Standardization*)

MS – Microsoft

PDA – personaalne digitaalne assistent (*personal digital assistant*)

USA – Ameerika Ühendriigid

SISUKORD

SUMMARY	4
LÜHENDITE LOETELU	7
SISSEJUHATUS	10
1. UURIMISKIRJANDUSE ÜLEVAADE	13
1.1. E-raamatu mõistest	13
1.2. Prognoosid ja perspektiivid e-raamatute kirjastamises	18
1.3. E-raamatute kirjastamine maailmas	21
1.4. E-raamatute kirjastamine Eestis	29
1.4.1. E-raamatute kirjastamise uurimisest Eestis	29
1.4.2. E-raamatute kirjastamisest Eestis teiste kirjutiste põhjal	33
2. UURIMISTÖÖ METOODIKA	39
2.1. Uurimiskirjanduse ülevaate allikate valik	39
2.2. Uurimismeetodi valik	40
2.3. Poolstruktureeritud intervjuude ettevalmistamine ja läbiviimine	41
2.4. Ankeetküsitluse valimi moodustamine	43
2.5. Ankeetküsitluse läbiviimine ja analüüs	44
3. UURIMISTÖÖ TULEMUSED	47
3.1. Ülevaade Eestis 2011 – 2015 kirjastatud tasulistest eesti- ja venekeelsetest e-raamatutest ja kirjastustest	47
3.2. E-raamatute avaldamise, valmistamise ja turustamise põhimõtted	52
3.3. Probleemid e-raamatute väljaandmisel ja turustamisel	54
3.4. Positiivsed kogemused e-raamatute kirjastamisel	58
3.5. Kirjastajate kavatsused ja prognoosid e-raamatute väljaandmisel	59

4. DISKUSSION JA JÄRELDUSED	63
KOKKUVÕTE	68
VIITEALLIKATE LOETELU	71
LISAD	78
Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu kaaskiri	78
Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuu plaan	79
Lisa 3. Ankeetküsitluse kaaskiri	80
Lisa 4. Küsitlusankeet	81

SISSEJUHATUS

21. sajandi Eestis on täht *e* omandanud muutusi, uuendusi ja kaasaegsust kandva tähenduse. E-st on saanud infoühiskonna arengu sümbol, mida lisatakse kõikjale: meil on e-riik, e-tervis, e-raamatukogud, me kasutame e-teenuseid. Ka kirjastustegevuses leiab see täht viimase viie aasta jooksul üha laialdasemat kasutust – Eestis antakse välja ja loetakse e-raamatuid.

Iga uuendus ja kiire muutus tänases ärimaailmas tingib vajaduse sellega kohaneda. Uuendustega kaasaminejad peavad esimestena looma süsteemi, töötama välja ärimudelid ja ületama teele kerkivad takistused, ent nad omandavad esimestena ka positiivseid kogemusi. Nii on tekkinud ilmselt ka esimestel Eesti e-raamatute kirjastajatel soov võrrelda oma kirjastustegevust sarnaste protsessidega mujal maailmas, et mõista senise edu või ebaedu põhjuseid, kohandada vastavalt valdkonna arengu kiirusele oma ootusi ja seada realistlikke eesmärgi.

Eesti e-raamatute kirjastamises toimus 2010. aasta sügisel ühisstart ning mitmed raamatukirjastajad alustasid oma teoste väljaandmist epub-formaadis. Varasem suuremahulisem e-raamatute avaldamise kogemus oli kirjastusel Ersen, kuid seda vaid pdf-formaadis raamatute puhul. Tänapäevaks on e-raamatuid Eestis üle viie aasta aktiivselt toodetud ja turustatud ning see suhteliselt noor kirjastustegevuse valdkond on olnud uurimisobjektiks seni vaid vähestes uurimustes. Helen Reiser koostas 2011. aastal Tallinna Ülikoolis seminaritöö „E-raamatute kirjastamise ja leviku hetkeseis Eestis: probleemid ja võimalused“. Arunas Gudinavičius Vilniuse Ülikoolist uuris 2013. aastal e-raamatute kirjastamist ja turustamist paralleelselt Eestis, Lätis ja Leedus (Gudinavičius, 2013). Kogu viieaastase perioodi vältel toimunud arengute kohta uuringud puuduvad, toimunud ja käesolevaid protsesse pole analüüsitud ega nende tulemusi ja mõju hinnatud. See tingis huvi ja vajaduse viia läbi uurimus uudsel teemal, määratledes uurimisobjektina aastail 2011 – 2015 Eestis kirjastatud tasulised eesti- ja venekeelsed e-raamatud. Tasulised e-raamatud valiti uurimisobjektiks seetõttu, et kirjastustegevust sooviti uurida äritegevuse kontekstis seondatuna e-raamatute turustamisega.

Käesoleva magistritöö eesmärk on välja selgitada Eestis ilmunud tasuliste eesti- ja venekeelsete e-raamatute avaldamise maht ja kõige enam e-raamatuid avaldanud kirjastajad aastail 2011 – 2015, leida ja hinnata kirjastajate seniseid kogemusi e-raamatute väljaandmisel, selle probleeme ja kordaminekuid ning prognoosida e-raamatute kirjastamise arenguid järgnevatel aastatel.

Uurimistöö eesmärgile jõudmiseks otsitakse magistritöös vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele:

1. Kui palju oli 2016. aasta veebruarikuus müügivõrgus Eestis aastatel 2011 – 2015 avaldatud tasulisi eesti- ja venekeelseid e-raamatuid?
2. Millised olid kõige enam tasulisi e-raamatuid avaldanud kirjastused?
3. Millistes formaatides tasulisi e-raamatuid kirjastati?
4. Kes valmistas tasulised e-raamatud – kirjastaja ise või raamatutootja/vahendaja?
5. Milliseid probleeme oli kirjastajail e-raamatute väljaandmisel ja turustamisel?
6. Mida hindasid kirjastused e-raamatute väljaandmisel positiivse kogemusena?
7. Kuidas prognoosivad kirjastused tasuliste e-raamatute kirjastamise jätkumist järgnevatel aastatel?

Käesoleva uurimuse väärtust tõstab asjaolu, et erinevalt trükitoodangu statistikast ei koguta Eestis riiklikult e-raamatute kirjastamise ning tootmise statistilisi andmeid. Samas on erinevatel institutsioonidel ja huvigruppidel suur huvi saada ülevaade Eesti e-raamatute toodangust. Magistritöö teema on väga aktuaalne, sest käesoleval aastal vastu võetav säilituseksemplari seadus jõustub 01.01.2017. Senist sundeksemplari seadust asendama hakkav õigusakt reguleerib edaspidi nii e-raamatute säilituseksemplaride kui ka statistiliste andmete kogumist.

Magistritöös kasutatakse kombineerituna kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid uurimismeetodeid. Seniseid e-raamatu temalisi uurimusi ning arenguid käsitleva ülevaatepeatüki koostamine põhineb uurimiskirjanduse analüüsil. Uurimisandmeid on kogutud poolstruktureeritud intervjuude ja ankeetküsitluse kaudu, samuti on

analüüsitud veebis vabalt kättesaadavaid andmeid.

Uurimiskirjanduse ülevaate koostamisel on allikatena kasutatud eesti- ja ingliskeelseid uurimistöid, artikleid teadusajakirjadest, standardeid, õigusakte, monograafiaid, ajakirjanduslikke artikleid ning erinevaid veebiallikaid.

Käesoleva uurimistöo tulemusel saadav ülevaade e-raamatu senistest toodangu mahtudest ning valdkonna arenguperspektiividest järgnevaiks aastaks oleks oluline nii riiklike eelarvete koostamisel e-raamatute säilituseks emplarina kogumiseks kui ka Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiivi arendamisel keskse Eesti e-raamatute repositooriumina. Antud uuringu tulemusi saaks kasutada ka alusmaterjalina hetkel raamatukogude jaoks kavandamisel oleva üle-eestilise e-raamatute laenutuskeskkonna arendamisel.

Magistritöö koosneb ingliskeelsest lühikokkuvõttest, lühendite loetelust, sisukorrast, sissejuhatausest, töö sisulisest osast, kokkuvõttest, viiteallikate loetelust ja neljast lisast. Töö sisuosa jaguneb neljaks peatükiks ja nende alapeatükkideks. Esimene peatükk sisaldab uurimiskirjanduse ülevaadet, milles antakse kirjanduse analüüsile tuginedes ülevaade e-raamatu mõiste erinevaist definitsioonidest 21. sajandil ning kirjeldatakse e-raamatute kirjastamise arengut maailmas ja Eestis käesolevas uurimistöös vaadeldud ajavahemikul ehk aastail 2011 – 2015. Teine peatükk annab ülevaate uurimistöo läbiviimisel kasutatud metoodikast. Kolmas peatükk tutvustab uurimistöo tulemusi. Neljas peatükk keskendub magistritöö tulemuste võrdlemisele ülevaatepeatükis kajastatud autorite seisukohtadega ja analoogsete uuringutega ning soovitude andmisele võimalike jätku-uuringute läbiviimiseks.

Käesoleva magistritöö vormistus põhineb Tallinna Ülikooli Infoteaduste Instituudi „Üliõpilaste uurimistöode vormistamise juhendil“ (2008).

1. UURIMISKIRJANDUSE ÜLEVAADE

Uurimistöö esimeses peatükis antakse uurimiskirjanduse analüüsile tuginedes ülevaade e-raamatu mõiste erinevaist definitsioonidest 21. sajandil. Samuti kirjeldatakse e-raamatute kirjastamise arengut maailmas ja Eestis käesolevas uurimistöös vaadeldud ajavahemikul ehk aastail 2011 – 2015. Uurimiskirjanduse ülevaate koostamisel on allikatena kasutatud uurimistöid, artikleid teadusajakirjadest, standardeid, õigusakte, monograafiaid, ajakirjanduslikke artikleid ning erinevaid veebiallikaid.

1.1. E-raamatu mõistest

Käesolevas alapeatükis tuuakse välja erinevate autorite tõlgendusi e-raamatu mõistest ning käsitletakse e-raamatu definitsiooni kujunemist viimase 15 aasta jooksul.

E-raamatu mõiste on kujunenud aastakümnete jooksul ning rõhuasetus selle määratlemisel on muutunud koos e-raamatu arenguga. 21. sajandi alguses defineerisid erinevad uurijad e-raamatuid suhteliselt sarnaselt ning esimesed enam tsiteeritud määratlused ilmusid eelretsenseeritud elektroonilises ajakirjas *First Monday*. Nii defineeris Clifford Lynch (2001) oma artiklis „The battle to define the future of the book in the digital format“ e-raamatut kui suurt struktureeritud bittide kogumit, mida saab transportida CDdel ja teistel andmekandjatel või edastada võrguühenduse kaudu. Tema käsitluses on e-raamatut võimalik kasutada erinevate tark- ja riistvara kombinatsioonide abil, alates arvutiterminalidest ja veebilehitsejatega varustatud personaalarvutitest kuni uusimate e-raamatute lugemiseks mõeldud seadmeteni. Lynchi sõnul hõlmavad digitaalsed raamatud väga mitmekesisest materjali ulatudes trükitud raamatute koopiatest (skaneeritud lehekülgedest genereeritud pdf-failid) keerulise digitaalse loomingu, mis on raamatu mõõtu tööde intellektuaalsed järglased, kuid mida ei ole mõttekas trükitud kujul välja anda (Lynch, 2001).

Samas ajakirjas avaldas artikli „Will e-books change the world?“ Terje Hillesund (2001) ning pakkus välja omapoolse e-raamatu tõlgenduse. Hillesund käsitles

e-raamatu mõistet kolmeetapilisena: kitsamas, laiendatud ja laiemas tähenduses. Kitsamas tähenduses on e-raamat üldjuhul mitmete digitaalsete objektide või dokumentide kogum, mis on omakorda pakendatud ja vormindatud kas käeshoitaval seadmel kuvamiseks või häält genereeriva rakenduse poolt ette kandmiseks. E-raamatu kui digitaalse väljaande osistena nimetab Hillesund (2001) sisufaile ning erineva vorminguga stiilikatalooge koos metaandmete, digitaalsete õiguste, navigatsiooni ja teiste komponentidega.

Laiendatud tähenduses on Hillesundi (2001) määratluses e-raamatud ka digitaalsed objektid, mis on vormindatud personaalarvutite jaoks loodud tarkvaral kasutamiseks, näiteks MS Reader'is ja Adobe Acrobat E-book Reader'is (endine Glassbook). See Hillesundi lähenemisviis ühtib osaliselt Lynch'i definitsiooniga, rõhutades e-raamatute lugemist võimaldavaid erinevaid tehnilisi lahendusi. Tarkvarana on Hillesund (2001) käsitlenud tollaseid e-raamatute lugemist võimaldavaid tark- ja riistvaralahendusi.

Veel laiemas tähenduses kasutatakse Hillesundi väitel e-raamatu mõistet kõigi arvutiekraanil kuvatavate teatava pikkusega lineaarsete tekstide puhul. Selles tõlgenduses on e-raamatuid suhteliselt keeruline eristada teistest tekstitöötlusprogrammide või küljendustarkvaraga loodud elektroonilistest tekstidest. Enamus neist pole loodud raamatuteks ja kuigi neid tekste on võimalik monitoril kuvada, siis ei ole need sageli algselt ekraanilt lugemiseks mõeldud (Hillesund, 2001). Kuigi antud määratlus hõlmab pea kõike elektrooniliselt kirjapandut ning kaotab fookusest raamatule iseloomulikud tunnusjooned, siis analoogilisi kõikehõlmavaid sõnastusi avaldati veelgi. Hilisemais uuringuis on laialdaselt kasutatud Chris Armstrongi, Louise Edwardsi ja Ray Lonsdale'i 2002. aastal välja pakutud e-raamatu definitsiooni, mis sõnastab e-raamatu järgnevalt: *„e-raamat on igasugune elektrooniline kirjutis, olenemata selle suurusest või ülesehitusest, digitaalne objekt (välja arvatud ajakirjandusväljaanded), mis on elektrooniliselt või optiliselt kättesaadav kõigil ekraaniga seadmetel - nii käeshoitavatel kui lauaseadmetel.“* (Armstrong *et al*, 2002, lk 217). Antud definitsioon on Hillesundi laiatähenduslikust tõlgendusest siiski veidi konkreetsem, välistades e-raamatuna perioodiliselt ilmuvad väljaanded.

Erinevalt Hillesundist ja Armstrongist peetakse mitmetes e-raamatu definitsioonides oluliseks rõhutada e-raamatu sarnasust traditsioonilise trükitud raamatuga. 2003. aastal ilmunud teatmeteoses „International Encyclopedia of Information and Library

Science“ sõnastab Landoni (2003, lk 168) e-raamatu interaktiivse dokumendina, mis on arvutis koostatud ning mõeldud lugemiseks. Mõiste selgituses rõhutatakse e-raamatu loomise eeldusena traditsioonilise raamatu ülesehituse ja elektroonilise keskkonna poolt võimaldatud omaduste integratsiooni. Ka Albet N. Greco (2005, lk 302) määratleb oma teoses „The Book Publishing Industry“ e-raamatut traditsioonilise trükitud raamatu elektroonilise versioonina, mida loetakse e-raamatu lugeriks nimetatavast käeshoitavast vahendist, arvutiekraanilt või Palm-Pilot-tüüpi pihuarvutist. E-raamatu luger on Greco sõnul elektrooniline seade, mille ainuke eesmärk on võimaldada e-raamatu lugemist. Tema sõnul saab e-raamatut lugeda ka Palm Pilot-tüüpi personaalse digitaalse assistendiga (elektroonilise märkmiku ehk pihuarvutiga), kuid sellel on lisaks tekstilugemisvõimalusele täiendav funktsionaalsus (sealhulgas näiteks kalender ja aadressraamat) (Greco, 2005, lk 302).

E-raamatu defineerimisel on erinevad uurijad püünud jõuda ka konsensusele, kuid see pole olnud kuigivõrd tulemuslik. Armstrong, Edwards ja Lonsdale (2002) viitavad virtuaalses kollokviumis *text-e* peetud filosoofilistele diskussioonidele e-raamatu määratlemise teemadel, mis ei viinud ühtsele kokkuleppele jõudmiseni (Armstrong *et al.*, 2002).

E-raamatu definitsiooni arengut on põhjalikult uurinud Magda Vassiliou ja Jennifer Rowley Manchesteri Ülikoolist (Vassiliou & Rowley, 2008). Varasemalt esitatud erinevate e-raamatu määratluste sisuanalüüsil põhinev uurimus püüdis lahendada senisel e-raamatu defineerimisel tekkinud erimeelsused ning hõlmata mõistesse võimalikult palju e-raamatu erinevaid tahke. Uurimuse tulemusena sõnastasid nad e-raamatu definitsiooni kahes osas, millest esimene keskendub mõiste sidumisele trükitud raamatu definitsiooniga ja teine e-raamatu funktsionaalsusele:

- e-raamat on tekstilise ja/või muu sisuga digitaalobjekt, mis sünnib tavapärase raamatu kontseptsiooni ja elektroonilise keskkonna poolt pakutavate erisuste integratsiooni tulemusena;
- e-raamatutes kasutatakse erinevaid funktsioone nagu otsing, ristviitamine, hüpertekst-linkimine, järjehoidjate lisamine, annoteerimine, teksti rõhutamine, multimeedia objektide lisamine ja interaktiivsete vahendite kasutamine (Vassiliou & Rowley, 2008, lk 363).

Vassiliou ja Rowley uurimuse tulemusena selgub, et e-raamatu definitsioon võiks sisaldada viiteid järgmistele komponentidele:

- e-raamatu digitaalne olemus;
- analoogia trükitud raamatuga;
- osutamine e-raamatu sisule;
- osutamine e-raamatu tehnoloogilistele iseärasustele (Vassiliou & Rowley, 2008, lk 363).

Vassiliou ja Rowley kaheosalise definitsiooni esimene osa sarnaneb Landoni (2003) ja Greco (2005) määratlustest tuttavale rõhuasetusele trüki- ja e-raamatu seostest, kuid funktsionaalsuse esiletõstmine definitsioonis on uudne. Olid ju varasemad sõnastused (Lynch, 2001, Hillesund, 2001, Armstrong *et al*, 2002, Greco, 2005) keskendunud pigem e-raamatute kasutamiseks mõeldud riist- ja tarkvara esiletoomisele, mida Vassiliou ja Rowley (2008) esitavad definitsiooni ühe soovitatava komponendina. Antud olukorra põhjuseks võib pidada asjaolu, et varasemalt olid e-raamatud valmistatud pigem pdf-formaadis ja omasid piiratud funktsionaalsust ning multimeedialahendusi kasutati vaid CD-ROMidel kirjastatud raamatuis. 2008. aastal oli aga levinud juba epub-formaat ning e-raamatuis oli alustatud multimeediavahendite laialdast kasutamist, mis tõstis esile funktsionaalsuse olulisuse e-raamatuis.

Vassiliou ja Rowley definitsioonist on lähtunud mitmed uurijad. Näiteks Iraani uurijad Amir Ghaebi ja Sepideh Fahimifar peavad Vassiliou - Rowley definitsiooni sobivaks, kuna see ei määratle e-raamatuna mitte ainult veebis kirjastatavaid raamatuid, vaid võimaldab laialdaselt käsitleda erinevate kirjastusmudelite abil väljaantavaid e-raamatuid (Ghaebi & Fahimifar, 2011, lk 778).

E-raamatu mõiste täpsustamine oli üheks osaks ka Aline Soulesi uuringus (2009). Soules intervjueris e-raamatute valmistamise, levitamise või kättesaadavaks tegemisega seotud isikuid, et selgitada välja takistusi ja kirjeldada perspektiive ning võimalusi e-raamatute kirjastamises. Vastanud jaotusid mõiste defineerimisel kahte gruppi, kellest üks keskendus termini tehnilistele aspektidele, rõhutades e-raamatute pakutavaid lisavõimalusi (otsing, multimeedia) ja lugemiseks vajalikku riist- ja tarkvara. Teine osa intervjuerituist lähenes e-raamatule väga kitsalt ja nimetas seda

trükitud raamatu digitaalseks versiooniks. Vastustes sõnastati e-raamat ka üleminekuvormina infokandjate vahel: trükitud raamatu ja millegi vahel, mida pole veel leiutatud. Raamatukoguhoidjad toonitasid oma vastustes, et kui täna pole lugejaile oluline, kas info on avaldatud raamatus, ajakirjas või kuskil mujal, siis ka tulevikus jääb määravaks, et vajalik teave oleks olemas, lihtsalt leitav ja kasutatav (Soules, 2009).

Uuematest e-raamatu käsitlustest määratlevad Gardiner ja Musto (2010, lk 164) e-raamatu teksti- ja pildipõhise, digitaalses vormingus toodetud ja kirjastatud väljaandena, mis on loetav arvuti või teiste digitaalsete seadmete abil ning mida saab kasutada vaadates või kuulates. Nende poolt sõnastatud definitsioon laiendab eelkirjeldatud, kuna käsitleb e-raamatu lugemisele lisandunud kuulamisfunktsiooni. Audioraamatuid peavad autorid kaasaegse e-raamatu eelkäijaks ning toovad neid näitena varasema elektroonilise kirjastamise piiratud võimekusest. Tekstile hiljem lisandunud komponentidena nimetavad Gardiner ja Musto (2010, lk 164) heli, pilte, filmi, videot ja animeeritud graafikat.

Kuigi nii e-raamatu kirjastajate kui ka kasutajate ettekujutus e-raamatust on aastatega muutunud, siis e-raamatu defineerimisel on olnud suhteliselt järjekindlad: näiteks sõnastus Merriam-Websteri sõnaraamatus on püsinud muutumatuna aastail 2004 – 2011 (Kaplan, 2012). Sõnaraamat määratleb e-raamatuna digitaalses vormingus koostatud või sellesse teisendatud raamatut, mis on mõeldud kuvamiseks laua- või taskuarvuti ekraanil (Merriam-Webster Dictionary, 2015). Veebientsüklopeedia Britannica (2015) käsitleb e-raamatut teksti ning pilte sisaldava digitaalse failina, mis on sobilik elektrooniliseks edastamiseks ning trükitud raamatut jälgendaval viisil ekraanil kuvamiseks.

Sõnastikes on kohati rõhutatud, et e-raamat on elektroonilise raamatu lühitermin. Nii esitab 2005. aastal alguse saanud Per Christensoni tehniliste terminite sõnastik TechTerms (Christenson, 2015) e-raamatut lühendina elektroonilise raamatule, mille puhul on tegemist arvuti, e-lugeri või teiste elektrooniliste seadmete vahendusel loetava digitaalse publikatsiooniga. Sõnastikus rõhutatakse ka, et e-raamatuid on saadaval erinevais formaatides. Ka Online Dictionary for Library and Information Science kasutab e-raamatu mõistelt ära viidet elektroonilisele raamatule. Viimane on sõnastiku tähenduses traditsioonilise trükitud raamatu digitaalne versioon, mis on disainitud loetavana personaalarvutist või e-raamatu lugerist (ODLIS, 2015).

Eestis on e-raamatu mõiste selgitamisel lähtunud ISO standardis „Informatsioon ja dokumentatsioon. Rahvusvaheline raamatukogustatistika“ (EVS-ISO 2789, 2014) toodud definitsioonist. Selle alusel on e-raamat „*litsentsi alusel kasutatav või vaba juurdepääsuga digitaalteavik, mis ei ole jadaväljaanne ja milles on ülekaalus otsingut võimaldav tekst ja mis on trükitud raamatu (monograafia) analoog*“. Definitsiooni täiendusena rõhutatakse, et e-raamatu mõiste hõlmab ka elektroonilisi doktoriväitekirju ning raamatukogus digiteeritud teavikuid. Standardis esitatud määratlust kasutatakse e-raamatu mõistena ka Raamatukogusõnastikus (2015).

Seega on e-raamatu mõiste kujunemisjärgus ja muutuv nagu määratlusobjekt isegi ning katsed e-raamatut üheselt defineerida ei ole olnud edukad. Võimalikult erinevate aspektide hõlmamiseks on uurijad käsitlenud e-raamatu mõistet kas erinevas ulatuses (kitsamalt ja laiemalt) või mitmeosaliselt. Varasemalt e-raamatu tehnoloogilisi iseärasusi kirjeldavalt ning trükiraamatuga sarnasusi rõhutavalt määratlustelt on fookus nihkumas e-raamatu poolt pakutavate uute funktsionaalsete võimaluste esiletõstmisele.

1.2. Prognoosid ja perspektiivid e-raamatute kirjastamises

E-raamatute kirjastamise algusajaks loetakse 1971. aastat, kui Michael Hart trükkis Illinoisi Ülikooli arvutil ümber Ameerika Iseseisvusdeklaratsiooni teksti ja edastas seda arvutivõrgu kaudu. Nii oli sündinud esimene e-raamat ning pandud algus ka esimesele digitaalraamatukogule Gutenbergi Projekt (Hart, 1992, viidatud Wilson, 2015, lk 5). Sellele järgnenud 45 aasta jooksul on e-raamatute kirjastamise ja turustamise areng kulgenud vaheldumisi tõusu- ja mõõnaperioodidega, pannes kirjastajaid innustunult investeerima e-raamatute kirjastamisse ning samas seisma silmitsi läbikukkumiste ja pankrottidega.

1980. aastail alustasid mõningad kirjastajad katsetusi e-raamatute väljaandmiseks diskettidel. Selle füüsilise kandja kasutusvõimaluste piiratus ning diskettide väike mälumaht e-raamatutele suurt populaarsust ei toonud. Nii jäi diskettide kirjastamine marginaalseks tegevuseks, millega läksid kaasa vaid vähesed kirjastajad (Thompson, 2005, lk 316). 1980. aastate lõpus ja 1990. alguses muutus oluliseks e-raamatu füüsiliseks kandjaks CD-ROM, millel väljaantavasse raamatuisse investeeris juba oluliselt suurem hulk kirjastajaid (Thompson, 2005, lk 316). Tollased e-raamatud olid

valdavalt trükitud raamatute digitaalsed koopiad pdf-formaadis, milles teksti otsivõimalused olid piiratud või puudusid täielikult.

Hoogsam e-raamatute kirjastamine ja levitamine algas koos Interneti võidukäiguga 1990. aastail, kui ülemaailmne arvutivõrk avas kirjastajaile oluliselt laiemad võimalused oma teoste avaldamiseks ja turustamiseks. Ka Internetis kirjastamise algusaastad olid keerulised: kiiresti uute trendidega kaasa läinud kirjastajaist said paljud 2000. aastate alguses tagasilöögi elektrooniliste lugemisvahendite läbikukkumise tõttu (Gardiner & Musto, 2010, lk 170) või kandsid märkimisväärseid kahjusid „CD-ROMide suure fiasko“ jooksul (Thompson, 2005, lk 316).

E-raamatute vaevaline turule tulek ja kohatine ebaedu oli hoiatav näide kirjastajaile, kes kippusid kõige uuema liiga hoogsalt kaasa minema. Samas lisandus pooldajaid ka e-raamatu toetajate leeri. Millenniumivahetusel tuli palju tsiteeritud Clifford Lynch välja julge ennustusega, et trükitud raamatu ajastu on lõppemas (Gardiner & Musto, 2010, lk 170) ja alanud oli väitlus e-raamatute eduloo toetajate ning kriitikute vahel. Teoreetikud ja praktikud jagunesid kahte leeri ning viimase kümne aasta jooksul on aktiivselt oma tõekspidamisi põhjendanud nii e-raamatuisse uskujad kui ka skeptikud. Näiteks väidab 2005. aastal Albert N. Greco (lk 290), et kuigi hetkel on e-raamatute luger veel ostmiseks liiga kallis, selle ekraan raamatu lugemiseks liiga väike ja lugeri aku liiga nõrk, siis kaugemas tulevikus asendavad e-raamatud trükitud raamatu. Greco jääb kõhklevale seisukohale, kas e-raamatud, lugerid, elektrooniline sisutootmine ja print-on-demand teeninduspunktid suudavad turul olla sama edukad kui videokassetid ja DVDd. Kui e-raamat on piisavalt edukas, siis on Greco sõnul erinevais vorminguis e-väljaannetel võimalus asendada trükitud raamatud umbes paarikümne aasta pärast. Ta peab ebatõenäoliseks, et see juhtub 2015. või 2020. aastaks, kuna eelnevalt peavad tehnoloogia, turu ökonomika ja poliitilised otsused e-raamatute tootmise soovidele järgi jõudma (Greco, 2005, lk 295).

2008. aastal ennustas ka Jeff Gomez oma raamatus „Print is dead“ trükitud raamatute lugemise lõppu ja digitaalse lugemise tulekut. Tema ennustuste aluseks on väide, et inimeste lugemisviis digitaalses keskkonnas muutub drastiliselt, kuna uuel digipõlvkonnal ei jagu kannatust süvenemaks raamatu tegelaskujude natuuridesse, teose süžeesse ja olustik kirjeldustesse. Gomezi visioonis harjub kaasaegne lugeja e-mailide, lühisõnumite ja blogipostitustega ning kaob laste lugemisharjumus. Samuti toob ta ohuna välja drastiliselt vähenenud

trükiraamatute tiraažid (Gomez, 2008, viidatud Kovac, 2008, lk 155).

Greco ja Gomezist skeptilisem on e-raamatu tuleviku suhtes Miha Kovac. Ta väidab, et trükiraamat jääb püsima: „*Oma robustsusele vaatamata on trükiraamat kõrvale lükanud e-raamatu ja on väga tõenäoline, et nii see ka jääb seni, kuni e-raamatute kirjastamine arendab välja sama ratsionaalse kommunikatsiooniahela ja ärimudeli kui trükiraamatul.*“ (Kovac, 2008, lk 52).

Kovac ei nõustu Gomezi prognoosiga, et trükitud raamat sureb välja kultuuri ja ühiskonna arengus loodavas uues keskkonnas, kus fikseeritud raamatuteksti lugemine on vananenud ning ebapraktiline (Gomez, 2008, viidatud Kovac, 2008, lk 156). Kovaci vastuväide trükitud raamatute kadumise paratamatusele on e-raamatute lugemisvahendite populariseerimise katse läbikukkumine 1990. aastate lõpus (Kovac, 2008, lk 157). Ei lugejad ega kirjastajad näinud tollastes e-lugerites elujõulist alternatiivi trükitud raamatu formaadile, sest need ei teinud raamatu sisule juurdepääsu ja lugemist lihtsamaks, kiiremaks ega odavamaks. E-raamatu kasuks kõnelev hinnavahe oli tollal trükisega võrreldes marginaalne, kuid lisandus 400 dollari kanti jääv lisakulu lugeri hankimiseks (Kovac, 2008, lk 158).

Kõrvuti skeptikutega leidis ka uurijad, kes toonitasid e-raamatu positiivseid omadusi. Soulesi uurimus (2009, lk 217) toob e-raamatu kasulikkusena välja laienenud juurdepääsu sisule ja võimaluse valida lugemiseks sobiv aeg ja koht, kuna raamatu kaasaskandmine on lihtsam või puudub see vajadus täiesti. Hinnatav on ka lugejatepoolne tihedam ja operatiivsem tagasiside raamatu autorile (Soules, 2009, lk 217). Uuringus välja pakutud ennustus kasutajate tulevasest kaasamisvõimalusest raamatu loomeprotsessi (Soules, 2009, lk 217) on tõeks osutunud – veebiraamatuisse saavad kasutajad täna ka sisu lisada.

Lisaks e-raamatu pakutavaile uutele võimalustele kirjeldab Soules ka takistusi e-raamatute väljaandmisel. Erinevalt üldlevinud seisukohast e-raamatute madalate tootmiskulude kohta esitavad Soulesi intervjueeritavad väljakutsetena e-raamatute kirjastamises suuri kulutusi digitaalsete õiguste hankimiseks, näiteks fotode ja illustratsioonide kasutamiseks, ning dünaamilisi muutusi õppeprotsessis. E-raamatu sisu valikul tuleb hoolikalt kaaluda, millist teost on tehniliselt võimalik ja majanduslikult mõttekas kirjastada, arvestades ka sihtgrupi vanuselisi ja keelelisi eripärasid (Soules, 2009).

Üheks suurimaks väljakutseks peab Soules e-raamatu kirjastamiseks sobiva tehnoloogilise platvormi valikut (Soules, 2009, lk 220). Temaga nõustub Joel Claypool (2011), kelle arvamuse kohaselt on e-raamatu puhul väga oluline selle kasutatavus võimalikult paljudele potentsiaalsetele ostjatele sõltumata sellest, millise tehnilise vahendiga nad e-raamatut loevad (Claypool, 2011, lk 11).

Eesti e-raamatute tootjaist on Digira esindaja Mihkel Nummert oma ennustustes e-raamatu tuleviku suhtes üsna ettevaatlik. Nummert sõnul (Kareva, 2012) ei muutu e-raamat ja paberraamat lähitulevikus konkurentideks, vaid pigem täiendavad teineteist, kuna sisuliselt on tegemist raamatu kahe erineva kehastusega ja erinevus on valdavalt vormiline. Ta ennustab kasvu ainult e-raamatuina väljaantavale raamatutoodangule e-kirjastamise lihtsuse ja odavuse tõttu ning tõdeb, et „*kindlasti ei ole kaugel Eesti esimeste ainult digitaalsete raamatuid väljaandvate kirjastuste sünd.*“ (Kareva, 2012). Nummert peab loomulikuks, et peatselt ilmuvad paralleelselt sama raamatu trükitud ja e-versioon. Kaugemas plaanis toetab ta arvamust, et edaspidi jaotub raamatute kirjastamine e- ja trükitud raamatute vahel kas temaatilisel või mõnel muul alusel (Kareva, 2012).

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et hoolimata e-raamatu pooldajate ja kahtlejate diskussioonidest on inimese side trükitud raamatuga oluliselt tugevam kui arvati kõigest kümme aastat tagasi. Nihe e-raamatute kasutamise kasvu suunas toimub, kuid see on oluliselt aeglasem, kui osati 10 – 15 aasta eest ennustada. 2012. aastal Frankfurti raamatumessi paneeldiskussioonis pakkus Kanada e-lugemisplatvormi Kobo asutaja Michael Serbinis, et e-raamatute kasutajate digitaalse lugemisharjumuse tekkimine võtab aega vähemalt 20 aastat ning ei saa seega valdavaks enne 2020. aastate lõppu (Wischenbart, 2015, lk 36). Konsultatsioonifirma PricewaterhouseCoopers teostatud uurimus soovib aga kirjastajail siseneda digitaalsete raamatute tootmisse ning vaatamata võimalikele lühiajalistele kaotustele siiski positsioneerida ennast ka e-raamatute kirjastajana (PricewaterhouseCoopers, 2013, viidatud Tomašević & Despot, 2014, lk 62).

1.3. E-raamatute kirjastamine maailmas

Järgnev ülevaade keskendub e-raamatute kirjastamisele maailmas alates aastast 2010.

E-raamatute populaarsuse oluliseks näitajaks on toote müüginumbrite kasv, mis algas 2006. aastal. Üheks müügikasvu põhjuseks oli esimeste Sony e-lugeri turuletulek. Peamiseks e-raamatuturu käivitajaks peetakse siiski tehnoloogia arengut ja asjaolu, et tollased personaalsed digitaalsed assistendid (PDAd) ja Apple'i iPod'id võimaldasid juba ka e-raamatute lugemist (Wilson, 2014).

E-raamatute esimeseks eduaastaks võib pidada 2007. aastat, kui Amazon tõi USAs turule oma e-lugeri Kindle. Raamatuvahendaja ettevalmistus seadme müükipanekul oli muljetavaldav, sest eelnevalt veendi peamisi USA kirjastajaid oma uusimaid ilukirjandusteoseid kättesaadavaks tegema Amazoni platvormil Kindle'ile sobivas formaadis (Wischenbart, 2015, lk 20). Veel 2009. aastal oli enamus välja antud e-raamatuist trükiraamatute digitaalsed koopiad või analoogid, mida avaldati elektroonilises keskkonnas. Trükiraamatust eristas neid tekstiotsingu võimalus ning hõlbus liikumine lehekülgede vahel, kuigi ka see ei olnud kõigi raamatute puhul võimalik. Selliste e-raamatute funktsionaalsus oli piiratud ja uued tehnoloogilised lahendused hakkasid lisanduma e-raamatusse pikkamööda (Soules, 2009).

Detsember 2010 oli e-raamatute „pioneer“ USA turul pöördeline. Seoses lähenevate jõuludega tehti allahindlus e-lugeriitele ning soodsate lugemisvahendite müüginumbrid olid rekordilised (Minzesheimer, 2011, viidatud Polanka, 2012, lk IX). Uutesse seadmetesse asuti usinalt sisu hankima ja nõudlus e-raamatute järele kasvas päevadega. Raamatumüügi haripunkt saabus jõululaupäeval, kui e-raamatute vahendaja Barnes & Noble'i server ülekoormuse tõttu kokku jooksis (Carnoy, 2010, viidatud Polanka, 2012, lk IX). Tõeline märk murdepunktist e-raamatute müügis oli veebruaris 2011, kui Ameerika Kirjastajate Assotsiatsioon teatas esmakordselt, et e-raamatud jõudsid esikohale raamatupoodide kaudu levitatavate raamatute hulgas (Sporkin, 2011, viidatud Polanka, 2012, lk IX). Sellest ajast kasvas e-raamatute müük Ameerikas pidevalt – märtsis 2011 anti välja Barnes & Noble'i uut tüüpi e-luger Nook (Chan, 2011, viidatud Polanka, 2012, lk IX) ning turule jõudis ka Apple'i iPad2. Amazon jõudis järgmise teetähiseni aprillikuus 2011 ning teatas, et nende e-raamatute müük ületas trükitud raamatute müügi (Stevens, 2011, viidatud Polanka, 2012, lk IX).

Nii oli alanud e-raamatute buum, vähemalt ingliskeelsetes maades. Just keeleline printsiip on see, millele tugineb suurima e-raamatute kirjastamise ülevaate autor, Rüdiger Wischenbart oma põhjalikus ja igal aastal täienevas ülemaailmses e-raamatute kirjastamise kaardistuses (Wischenbart, 2015). Tema väljaanne „Global

eBook: A report on market trends and developments“ jaotab e-raamatute kirjastusmaailma kolmeks: ingliskeelsed USA ja Suurbritannia, Euroopa riigid ja arenevad turud. Euroopa e-raamatuturgudest on iseloomustatud nii suurte riikide (nt Saksamaa, Prantsusmaa, Itaalia) kui ka väiksemate riikide (nt Rootsi, Taani, Leedu, Eesti) e-raamatute kirjastamise arengut. Arenevate turgude kategooria hõlmab ülevaadet Brasiilia, Ladina-Ameerika, Hiina, India ja Venemaa e-raamatute kirjastamisest.

E-raamatute kirjastajaist on keeleliselt vaieldamatus eelisseisus ingliskeelsed USA ja Suurbritannia kirjastajad. Keelt valdamata ei ole võimalik raamatut lugeda – ei trükituna ega e-raamatuna. Kuna inglise keel on saavutanud *lingua franca* staatuse akadeemilistes ringkondades ja kõrghariduses, siis jätkub inglise keele oskajate ja selles keeles lugejate kiire kasv. Inglise keele rolli kasv popkultuuris on tingitud uusimate bestsellerite avaldamise just selles keeles. Inglisekeelsete raamatute populaarsust on suurendanud veelgi Amazoni ja teiste suurte vahendajate arendustööd veebikeskkondades, mis võimaldavad hankida nii trükitud kui ka e-raamatuid kiiresti ja hõlpsalt, kasutaja geograafilisest asukohast olenemata (Kovac, 2014). Need põhjused on võimaldanud saavutada e-raamatul oluliselt suurema rolli raamatute kirjastamises just USAs ja Suurbritannias. Ameerika Ühendriikides kasvas viimase aasta jooksul e-raamatuid lugenud elanikkonna osakaal kolme aastaga 11% – 17%lt aastal 2011 kuni 28%ni aastaks 2014 (Danet, 2014, lk 276). Suurbritannia kordas väikese hilinemisega USA e-raamatute müügiedu, kuid mõlemal turul tekkis kolmeaastase kiire kasvu järel stabiliseerumine – USAs aastaks 2013, Suurbritannias 2014. aastal (Wischenbart, 2015, lk 35). Kuigi USA trükitud raamatute turg oli mitmel aastal languses, siis e-raamatute müügis toimus tõus ka 2014. aastal. Sealset e-raamatute kirjastamist iseloomustavad võitlused turuliidri staatuse pärast (2014. aasta tüli Amazoni ja suurkirjastuse Hachette vahel), kirjastuste konsolideerumine (Sony sulges oma e-raamatute poe ja suunas kasutajad Kobo platvormile), isekirjastamise laienemine ja märkimisväärne e-raamatute ekspordi kasv alates 2013. aastast (Wischenbart, 2015, lk 38-41). 2015. aasta tõi aga taas edu ka trükitud raamatute kirjastajaile: vastavalt Nielsen BookScan andmetele, mis põhinevad ligikaudu 85% USA paberramatute müüjate andmetel, oli 2015. aasta detsembri alguseks USAs müüdud 571 miljonit paberramatut (Wang, 2015). Tegemist oli tagasihoidliku, kuid siiski märgatava kasvuga võrreldes 2014. aastal müüdud 559

miljoniga. Pew Research Center'i poolt korraldatud uuringu tulemus näitas ka Kindle'i ja Nook'i e-lugemise ostmise ning kasutuse vähenemist USA-s 2015. aastal (Wang, 2015). 1200 USA kirjestajalt andmeid koguva Ameerika Kirjestajate Assotsiatsiooni andmetel langes e-raamatute müük 2015. aasta esimese viie kuuga 10%, kuid elektrooniliste raamatute osakaal moodustab siiski märkimisväärse 20% raamatuturust (Alter, 2015). Seega on viimase aasta jooksul e-raamatu populaarsus USA lugejate hulgas veidi langenud.

Suurbritannias võitsid e-raamatud aastail 2013 ja 2014 kiiresti populaarsust ning töid müügiedu nende kirjestajaile – näiteks 2013 kasvas e-raamatuturg seal 18% müüdud raamatute arvu osas ning 2014. aastal 15% (Wischenbart, 2015, lk 42). Sarnaselt USA turuga toimus Suurbritannia e-raamatute müügis muudatus 2015. aastal. Ajakirjas Bookseller avalikustatud uuringu andmetel langes viie suurema kohaliku kirjestuse (Penguin Random House, Hachette, HarperCollins, Pan Macmillan, Simon ja Schuster) poolt väljaantavate e-raamatute müük eelmisel aastal kokku 2,4%, mis on esmakordne juhtum digitaalse ajastu algusest arvates (Tivnan, 2016). Vaatamata väikesele tagasilöögile on e-raamatud saanud Suurbritannia eksporditavaks, millel on märkimisväärsed sihtgrupid Skandinaaviamaades, Saksamaal ja Iirimaa, kuid samuti Kagu-Aasias ja Hiinas (Wischenbart, 2015, lk 46).

Teistes Euroopa suuremates riikides on e-raamatu roll raamatute kirjestamises ja müügis olnud oluliselt tagasihoidlikum. Kui 2013. aasta esimeses pooles müüdi USA-s ja Suurbritannias digitaalsena üle 20% raamatuid, siis näiteks Prantsusmaal ja Hispaanias müüdi e-raamatuid 3%, Saksamaal 5% ja Itaalias 2% kogu müüdud raamatute hulgast. Kuni 2014. aastani moodustas Euroopa kirjestajate sissetulekust e-raamatute müük alla 1% (Wischenbart, 2013, viidatud Kovac, 2014, lk 15). Mandri-Euroopas müüdiv e-raamat on peamiselt ingliskeelne ning selle ostjaks ja lugejaks on inimesed, kes valdavad peale emakeele ka piisaval tasemel inglise keelt (Kovac, 2014, lk 15).

E-raamatute edu on riigiti erinev. Näiteks Saksamaal on e-raamatud muutunud tavanähtuseks, mida esimestena hakkasid hindama tugevamad lugejad ja ilukirjanduse tarbijad. Seda protsessi kujundab turuliider Amazon (Wischenbart, 2015, lk 49). E-raamatuid on populaarseimad ilukirjandusteosed, mis moodustasid e-raamatute müügist 2014. aastal 84%. Kiire e-raamatute müügi kasv pidurdus 2014. aastal oluliselt ja oli 8% eelmise aasta 61% müügikasvu asemel (Wischenbart, 2015, lk 51).

Nii tundub, et e-raamatute turg on Saksamaal stabiliseerumas ning e-raamat on leidnud endale kindla lugejaskonna, kuid ei ole veel saavutamas populaarsust inimeste hulgas, kes seni e-raamatut ei osta ega kasuta. Tõusuteel on isekirjastamine – e-raamatute lugejaist on 11% kirjastanud ka ise mõne teose digitaalses formaadis (Wischenbart, 2015, lk 52). Oluliseks takistuseks e-raamatute väljaandmisel peetakse Saksamaal käibemaksu kõrget määra, mis on 19%, tavaraamatul aga 9% (Wischenbart, 2015, lk 57).

Prantsusmaal ja Hispaanias ei ole e-raamat saavutanud Saksamaaga võrreldavat populaarsust. Nii prantsuse kirjastajad kui ka lugejad kalduvad pigem traditsioonilise raamatu poole ning on prantsuse kultuurile omase skeptitsismiga ettevaatlikud e-raamatute turuletuleku osas (Wischenbart, 2015, lk 49). E-raamat on seal pigem noorema lugejaskonna eelistus: näiteks 11% üle 14-aastastest prantslastest loeb e-raamatuid (Wischenbart, 2015, lk 66), kuid see ei ole olnud piisav saavutamaks märkimisväärset edu trükiraamatuga konkureerimiseks. Üldiselt võib täheldada e-raamatute müügi kasvu olulist aeglustumist Mandri-Euroopas 2014. aastal või seiskumist senisel tasemel (näiteks Hispaanias ja Prantsusmaal) (Wischenbart, 2015, lk 49).

Veelgi ettevaatlikumad on e-raamatute kirjastamises olnud väiksemad keelegrupid Skandinaaviamaaades, Ida-Euroopas ja Baltikumis. Selle põhjuseks võib pidada asjaolu, et emakeelsele e-raamatule leitav turg on väga piiratud. Populaarsust on kogunud ingliskeelsed e-raamatud, kuna nii infotehnoloogia-alased teadmised kui ka võõrkeeleoskus on neis riikides väga head. Siinkohal on huvitav märkida, et inglise keele edu kõrghariduse valdkonnas on seostatav just Skandinaaviamaaadega. Nimelt alustasid sealsed ülikoolid esimestena ingliskeelsete loengutega ning seda trendi hakati kiiresti järgima Kesk- ja Ida-Euroopa ülikoolides (Kovac, 2014, lk 8). Skandinaavia e-raamatute kirjastamise ja levitamise propageerimisel on tuntav riigi roll, kuna esmalt muutusid Skandinaaviamaaades e-raamatud kättesaadavaks e-müügikeskkondade asemel raamatukogude kaudu. Nii on Rootsis e-raamatute levitamises siiani juhtival kohal raamatukogud, hõlmates 2012. ja 2013. aastal kuni 70% e-raamatute turust (Wischenbart, 2015, lk 79). Seega püütakse riikliku poliitika abil soodustada e-raamatute kirjastamist ja nende tutvustamist potentsiaalsele lugejaskonnale. Rootsi kirjastajad hindavad ka e-raamatute hõlpsat müügivõimalust otse lõpptarbijale oma kirjastuse veebilehe kaudu (Wilson, 2015, lk 8). Rootsis on

alles hiljuti tekkinud e-raamatute püsikasutajad tänu fikseeritud platvormitasuga kohalike e-raamatute keskkondade arendamisele (Wischenbart, 2015, lk 49). 2014. aastal läbi viidud uurimus (Maceviciute *et al*, 2015) e-raamatute müügi osas tõi suurimate e-raamatu leviku takistustena Rootsis välja e-raamatute hinna kasvu ja ostjate vähese nõudluse kodumaise e-raamatu osas. E-raamatute hinnatõusule lisaks on Rootsis ka väga suur lõhe trükitud raamatu ja e-raamatu maksustamisel – trükiraamatu 6% käibemaksu kõrval on e-raamat maksustatud 25% (Maceviciute *et al*, 2015, lk 21). Samuti peetakse takistuseks piraatluse levikut ning tasuta pakutavate e-raamatute laia valikut veebikeskkondades (Maceviciute *et al*, 2014). Põhjamaadest on suurim turuosa e-raamatul Taanis (11% kõigi raamatute müügitulust) ja väikseim Norras (1,5%) ning Islandil (0,1%) (Nordic Book Statistics Report, 2014, viidatud Gudinavičius *et al*, 2015).

Ida-Euroopa turgudel kohtavad kodumaise e-raamatu kirjastajad takistusena ka suhteliselt suurt alginvesteeringut, mis teeb väikesel turul kasumisse jõudmise veelgi raskemaks. Samuti eelistavad haritumad ning jõukamad lugejad kohalikele väljaannetele märkimisväärselt enam võõrkeelseid e-raamatuid, eriti ingliskeelseid (Wischenbart, 2015, lk 49). Ka Horvaatias peetakse, lisaks kohaliku e-raamatu piiratud kasutajaskonnale, takistuseks e-raamatu kõrget käibemaksu – 5% trükiraamatult versus 25% e-raamatult (Tomašević & Despot, 2014, lk 67). Sealseis riikides müügil olevate e-raamatute arv varieerub riigiti suuresti – ca 400 nimetusest Serbias kuni ca 27 000 nimetuseni Poolas, kuid e-raamatu populaarsus on kõigis neis riikides senini olnud väga tagasihoidlik. Poola on ka edumeelseim uute nimetuste e-raamatuna avaldamises – ca 85% uutest trükitud raamatuist ilmub koos e-raamatuga. Võrdluseks sobivad näiteks Horvaatia, Sloveenia ja Eesti, kus paralleelversioonid ilmuvad täna vaid 20% raamatuist (Wischenbart, 2015, lk 86).

Ka Leedu e-raamatute kirjastamine on järjekindlalt kasvanud. Alates 2012. aastast lisandub aastas ca 30% uusi nimetusi, kuid nende müük on püsinud ühtlaselt madalal tasemel (Wischenbart, 2015, lk 86). 2015. aastal kohalike kirjastajate hulgas läbi viidud uurimuse (Gudinavičius *et al*, 2015) tulemustes tõdeti, et kirjastajad ei näe lähitulevikus ette e-raamatute kirjastamise ja müügi kiiret ning olulist kasvu. Üle 90% vastanud kirjastajaist pidas e-raamatute tootmise peamiseks mõjutajaks lugejate nõudlust (või selle puudumist) e-raamatute järele. Suuremate takistustena e-raamatute levikul nähti ka kohaliku turu piiratust ja ekspordivõimaluse puudumist leedukeelsele

e-raamatule. Gudinavičius (*et al*, 2015) toob kohaliku e-raamatute kirjastamise prognoositavate soodustajatena välja klientide nõudluse mugava kaasaskantava raamatuformaadi järgi ning vajaduse e-raamatu kui tehnoloogilise võimaluse rakendamiseks hariduses. Wilsoni (2015, lk 10) uurimuse alusel on Leedu kirjastajail soov oma e-raamatud kättesaadavaks teha ka rahvaraamatukogude kaudu, kuid konkreetse laenusmudeli kasutuselevõttus ollakse kõhkleva seisukohal.

Läti e-raamatute kirjastamise kohta on avaldatud suhteliselt vähe andmeid. Veel 2013. aastal oli e-raamatute turg Lätis üsna marginaalne – müügil oli ca 700 unikaalset e-raamatut (Leedu ca 1400 nimetuse kõrval), mis olid välja antud peamiselt ühe kirjastaja Zvaigzne ABC poolt, kes oma e-raamatuid ka ise turustas (Gudinavičius, 2013, lk 47).

Käesolevas alapeatükis kirjeldatud e-raamatute kirjastamise ülevaatest lähtuvalt saab välja tuua Euroopa riikide kirjastajate peamised kaalutlused e-raamatute kirjastamisel. E-raamatute kirjastamist on Euroopas stimuleerinud järgmised tegurid:

- ingliskeelset e-raamatut käsitletakse potentsiaalse ekspordiartiklina (Kovac, 2014, Wischenbart, 2015);
- müügikeskkondade kiire areng veebis, mis lihtsustab ja kiirendab kliendile e-raamatu hankimist (Wischenbart, 2015);
- e-raamatute hõlpus müügivõimalus otse lõpptarbijale oma kirjastuse veebilehe kaudu (Wilson, 2015);
- isekirjastamise kasv, mis võimaldab autoril raamatu välja anda vahendajast sõltumata ning teeb selle mugavamaks ja tasuvamaks (Wischenbart, 2015);
- riiklik toetus e-raamatute kirjastamisele (Wischenbart, 2015);
- fikseeritud platvormitasuga kohalike e-raamatute keskkondade arendamine (Wischenbart, 2015);
- e-raamatute lugemiseks sobilike tehniliste vahendite valiku mitmekesisustumine (Wischenbart, 2015);
- välja on kujunenud lugejagrupid, kellele on e-raamatute ostmine ja lugemine harjumuspäraseks muutunud (Wischenbart, 2015);

- kliendipoolne nõudlus mugava kaasaskantava raamatuformaadi järgi (Gudinavičius *et al*, 2015);
- vajadus e-raamatu kui tehnoloogilise võimaluse rakendamiseks hariduses (Gudinavičius *et al*, 2015).

Kirjastajaid pärssivateks teguriteks on järgmised aspektid:

- e-raamatute liiga kõrge käibemaks, mis on ebaproportsionaalselt suur võrreldes paberraamatuga ning muudab lõpptarbijale raamatu hinna ebasobivaks (Tomašević & Despot, 2014, Maceviciute *et al*, 2015, Wischenbart, 2015);
- väikestes riikides või/ja keelegruppides on emakeelse e-raamatu turg väga piiratud (Tomašević & Despot, 2014, Gudinavičius *et al*, 2015, Wischenbart, 2015);
- väikeste keelegruppide korral eelistavad lugejad hankida võõrkeelseid e-raamatuid, sest sobivaid emakeelseid nimetusi on ilmunud liiga vähe (Wischenbart, 2015);
- ekspordivõimaluse puudumine väikese keelegrupi korral (Gudinavičius *et al*, 2015);
- ostjate vähene nõudlus (kodumaise) e-raamatu osas, mille põhjuseks on sobiva tehnilise vahendi või e-lugemisharjumuse puudumine (Maceviciute *et al*, 2015, Gudinavičius *et al*, 2015);
- piraatluse levik, mis ei võimalda kirjastajail teenida e-raamatuist loodetud tulu (Maceviciute *et al*, 2015);
- tasuta pakutavate e-raamatute lai valik veebikeskkondades, mis kahandab kirjastamiseks sobiva allikmaterjali leidmise võimalusi (Maceviciute *et al*, 2015);
- kirjastaja suhteliselt suur alginvesteering e-raamatu kirjastamisel, mis teeb väikese turu korral kasumisse jõudmise keeruliseks (Wischenbart, 2015);
- sobivate ärimudelite puudumine e-raamatute müügiks ja laenutamiseks raamatukogudele (Wilson, 2015).

Veel paari aasta eest võis e-raamatute kirjastamist takistava tegurina käsitleda ka

Euroopa riikide maksuerisuste ärakasutamist suurte vahendusfirmade (nt Amazon) poolt, mis tekitab ebavõrdse konkurentsi kohalikele kirjastajaile (Wischenbart, 2013, lk 7). Selles küsimuses on Euroopas tänaseks õiglus jalule seatud: Amazon loobus 2015. aasta mais oma müügitulu esitamisest madalate maksudega Luksemburgi kaudu ning asus seda eristama suuremate riikide lõikes (Rank, 2015).

1.4. E-raamatute kirjastamine Eestis

Järgnevad alapeatükid annavad ülevaate e-raamatute kirjastustegevuse uurimisest Eestis ning käsitlevad Eesti e-raamatute avaldamist varasemate kirjutiste põhjal.

1.4.1. E-raamatute kirjastamise uurimisest Eestis

E-raamatute kirjastamise käivitavaks jõuks oli ka Eestis internetilevi laienemine. Esimesed andmed veebis avaldatud Eesti e-raamatute kohta pärinevad 2000. aastate algusest, kui Eesti Rahvusraamatukogu alustas Eesti võrguväljaannete nimestike koostamist. Nimestike koostamiseks ei töötatud välja kindlat meetodikat ning võrguväljaanded selgitati välja veebilehtede monitoorimise teel. Esimese Internetis avaldatud elektrooniliste Eesti raamatute nimekirja leiab Silvi Metsari 2000. aastal kaitstud magistritöö lisast (Metsar, 2000). 2000. aasta maikuus koostatud nimekiri sisaldab 175 nimetust veebis peamiselt html-formaadis avaldatud ja vabalt kättesaadavat teost. Metsari magistritööle tugineb ka Aile Möldre, kes oma mahukas monograafias Eesti kirjastustegevusest ja raamatulevist aastail 1940 – 2000 (Möldre, 2005) on andnud ülevaate esimeste e-raamatute kirjastamisest Eestis. Teoses kirjeldatakse nii sõnastikke ja õiguskirjandust sisaldavate CD-ROMide tootmist kui ka Eesti võrguväljaannete tollast leidumust. Möldre monograafiast selgub ka, et esimese kirjastusena Eestis asus 2000. aastal e-raamatuid veebis müüma Käsiraamatute Kirjastus oma veebipoe eRaamat kaudu (Möldre, 2005, lk 255). Enamus tollaegseid veebi-raamatukauplusi tegeles siiski esialgu trükitud raamatute müümisega Internetis.

E-raamatute kirjastamine on Eestis suhteliselt noore tegevusvaldkonnana olnud uurimisobjektiks vaid vähestes uurimustes. Põhjalikeim teadusartikkel sel teemal on avaldatud 2014. aastal Aile Möldre poolt Leedu eelretsenseeritavas raamatuteaduse

ajakirjas “Knygotyra“ (Möldre, 2014). Eesti kirjastustegevuse arengut 20. sajandi lõpus ja 21. sajandi alguses käsitlev teadusartikkel annab põhjaliku ülevaate e-raamatute kirjastamisest ja turustamisest Eestis. Autor rõhutab, et e-raamatute turg on Eestis alles arengufaasis, kuid selles toimuvad protsessid sarnanevad teiste Euroopa väikeriikide arenguga ning kindlasti ei olda mahajääjate hulgas. Kuigi väljakujunemata turgu mõjutab, sarnaselt teistele väikestele keelegruppidele, piiratud suurusega ostjaskond ning tõsiasi, et paljud lugejad hangivad hea keeleoskuse tõttu soovitud raamatud inglise keeles, siis soodustab e-raamatute levikut riigipoolne toetus tasuta eestikeelse kirjandusklassika väljaandmiseks (Möldre, 2014).

Eesti e-raamatute kirjastamist on uurinud ka Arunas Gudiničius Vilniuse Ülikoolist. Gudiničiuse ülevaateartikkel (2013) e-kirjastamisest ja e-raamatuturust Baltimaades ilmus 2013. aastal Horvaatia eelretsenseeritavas kirja- ja raamatuajaloo ajakirjas „Libellarium“. Autor kõrvutab Eesti, Läti ja Leedu e-raamatute toodangut ning jõuab järeldusele, et 2013. aasta sügisel oli väikseimas Balti riigis, Eestis, müügil kõige enam e-raamatuid – 3200 unikaalset nimetust ehk üle kahe korra rohkem kui teistes Balti riikides (Gudiničius, 2013, lk 49). Kõrgeimad olid ka Eesti e-raamatute hinnad (Gudiničius, 2013, lk 49).

Rüdiger Wischenbart annab samuti Eesti e-raamatute turust põgusa ülevaate oma väljaandes „Global eBook: A report on market trends and developments“ (Wischenbart, 2015). Ta toetub oma kirjutises kirjastuse Tänapäev peatoimetaja Tauno Vahteri andmetele ning nimetab suurimate e-raamatute kirjastajatena Eestis Varrakut ja FUTU Printi (Wischenbart, 2015, lk 90). Tauno Vahter kõrvutab Eesti trükitud ja e-raamatute kirjastamist ka oma ettekandes (Vahter, 2012), mis peeti Leedu Kirjastajate Assotsiatsiooni seminaril „E-publishing: Production, Marketing, Distribution, Piracy“ (Möldre, 2014, lk 97). Tema väitel oli Eestis 2012. aasta sügisel müügil ca 1500 nimetust e-raamatuid. Suurimateks probleemideks e-raamatute kirjastamisel peab Vahter (2012) ettemakse tõlkeraamatute autoritele, kõrget käibemaksumäära ning fakti, et e-raamatute müümisel raamatukogudele on mõningate nimetuste üksikmüük eraisikutele e-raamatupoes vähenenud.

Eesti e-raamat on uurimisobjektiks olnud ka mõnedes tudengite seminari-, bakalaureuse- ja magistritöodes. Varasemais uurimustes on Tallinna Pedagoogikaülikooli ja Tallinna Ülikooli tudengid keskendunud füüsilistel kandjatel e-väljaannete ja võrguväljaannete ning e-kirjastamise uurimisele. 2000. aastal kaitses

Helen Väljaste oma bakalaureusetöö teemal „Elektroonilise kirjastamise erinevad vormid ja vormingud“ (Möldre, 2014, lk 96). Neli aastat hiljem kirjutas Jaanus Kõuts magistrیتöö „Eesti võrguväljaannete arhiivi loomise põhimõtted“ (Kõuts, 2004). Sarnaselt Metsariga (2000) kasutas ka Kõuts oma töös uurimisallikana Eesti Rahvusraamatukogus koostatud monograafiliste võrguväljaannete nimestikku, mis seisuga 04.01.2001 sisaldas 240 erinevat e-raamatu nimetust. Kõutsi uurimusest selgus, et 2004. aastal ehk kolm aastat hiljem ei olnud neist väljaannetest veebis kättesaadavad enam 55 nimetust ehk 23% (Kõuts, 2004, lk 51). Eesti võrguväljaandeid uuris ka Piret Hanson 2005. aastal oma seminaritöös „Võrgukirjastamine ja võrguväljaanded Eestis“ (Möldre, 2014, lk 96).

Tallinna Ülikooli tudengi Helen Reiseri seminaritöö 2011. aastast keskendus põhjalikumalt e-raamatute kirjastamisele Eestis. Tema uurimus „E-raamatute kirjastamise ja leviku hetkeseis Eestis: probleemid ja võimalused“ (Reiser, 2011) kirjeldas lisaks e-raamatute väljaandmise ja levitamise hetkeolukorrale ka lahendust vajavaid probleeme ning tekkinud võimalusi uuenenud kirjastusmaastikul. Uuringust selgus, et Eesti autorid on leidnud erinevaid võimalusi oma teoste e-raamatuna lugejani viimiseks uudes vormingus teoste levikut takistavaile teguritele vaatamata. Uuringust järeldus, et peamiselt piiravad e-raamatute levikut Eestis lugemisseadmete liiga kõrge hind, piiratud nimetuste valik ning kasutajate liigne konservatiivsus. Kuigi arenguperspektiividena tõi Reiser välja eestikeelsete e-raamatute valiku kiire laienemise ja kirjastajate panustamise e-raamatute reklaami, siis väljaandjad ei näinud e-raamatute kirjastamist Eestis lähiajal kasumliku tegevusena (Reiser, 2011).

Tartu Ülikooli tudengeist kaitses Jaanika Võsamaa 2012. aastal oma bakalaureusetöö teemal „Eesti raamatuturg ja selle arenguvõimalused“ (Võsamaa, 2012). Antud töö eesmärgiks oli analüüsida Eesti kaasaegset raamatuturgu ning sarnaselt Reiserile (2011) tuua välja võimalikud arengutrendid. Töös võrreldakse Eesti trükitud raamatu ja e-raamatu hinnaerisusi ning antakse ülevaade turul olevaist e-raamatuist. Uurimuse käigus Eesti Digiraamatute Keskuse (edaspidi EDRK) juhi Margus Küppariga läbi viidud intervjuus lootis EDRK saavutada aastaks 2015 e-raamatute turuosaks 2-3% raamatuturust ning pikemas perspektiivis 20% (Võsamaa, 2012, lk 41). Küppar oli optimistlik ka e-raamatute käibemaksu osas, lootes selle peatset alanemist võrdväärseks trükisega (Võsamaa, 2012, lk 41).

Teistes üliõpilastöödes on Eesti e-raamatute väljaandmist kajastatud vaid põgusalt,

näiteks Marite Lõokese 2013. aastal koostatud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia lõputöös „E-raamatute laenutamine rahvaraamatukogudes. Kasutajate hoiakud ja kogemused Tallinna Keskraamatukogu ja Tartu O. Lutsu nimelise Linnaraamatukogu näitel“. Lõputöös anti ülevaade erinevate riikide e-raamatute laenutusmudelitest ning uuriti e-raamatute laenutuskogemusi Eesti rahvaraamatukogudes. Uuringu tulemusena tõdeti, e-raamatute laenajad on ka e-raamatute ostjad ning kuigi e-raamatusse suhtutakse kasutajana pigem positiivselt, siis lugemisel eelistatakse siiski trükitud raamatut (Lõokene, 2013).

Valdav osa Eesti e-raamatute kirjastamist puudutavast infost on avaldatud ajakirjas „Raamatukogu“ ning ajaleheartiklitenä. Ajakirjas „Raamatukogu“ ilmus 2008. aastal Aile Möldre artikkel „E-raamat nii õppimiseks, teadustööks kui ka meelelahutuseks“ (Möldre, 2008). Möldre väitel (2008, lk 25) oli tollal Eesti kirjastuste e-raamatute väljaandmine tagasihoidlik. Käesoleva uurimistöö autor avaldas 2011. aastal samuti ajakirjas „Raamatukogu“ artikli (Felt, 2011) e-raamatute turule tulekust Eestis ning tutvustas e-raamatute lugemisvahendeid ja kopeerimiskaitseid. Artiklis tehtud tulevikuprognosis avaldatakse arvamust, et e-raamat Eestis trükiraamatut edestama ei hakka, kuid kogub kiiresti populaarsust noorema lugejaskonna hulgas ning peatselt avaneb võimalus ka Eesti tasuliste e-raamatute laenutamiseks raamatukogudes.

Kuigi ajakirjanduses on Eesti e-raamatute kirjastamine ja sellega seonduvad probleemid olnud aastail 2011 – 2015 sageli fookuses, siis Eesti e-raamatute väljaandmist kajastavad statistilised andmed antud ajavahemiku kohta praktilised puuduvad. Selle põhjuseks võib pidada asjaolu, et erinevalt trükitoodangust ei laiene e-raamatuile riikliku statistika koostamise kohustus. Trükitud raamatute tootmist kajastav riiklik statistika tugineb sündeksemplari seaduse alusel Eesti Rahvusraamatukogusse saadetavate ja Eesti Rahvusbibliograafia Andmebaasis (edaspidi ERB) registreeritavate trükiste andmetel ning vastav kohustus on sätestatud Eesti Rahvusraamatukogu seaduses (2015). E-raamatute statistiliste andmete kogumise kohustust Eesti Rahvusraamatukogul ei ole. Nii on ainsad kättesaadavad, kuid suhteliselt vanad andmed e-kirjastamise kohta avaldanud Eesti Konjunktuuriinstituut (2013) Eesti loomemajanduse olukorra uuringu ja kaardistuse käigus. Need andmed tuginevad osaliselt Eesti Rahvusraamatukogus tegutseva Eesti ISBN Agentuuri andmetele.

Eeltoodust järeldub, et e-raamatute kirjastamine on Eestis uurimisvaldkonnana

leidnud vähest käsitlemist ning antud valdkonnas on läbi viidud vaid mõningaid uurimusi.

1.4.2. E-raamatute kirjastamisest Eestis teiste kirjutiste põhjal

Käesolevas alapeatükis käsitletakse e-raamatute kirjastamist Eestis alates 2010. aasta sügisest, kui kirjastustegevuse uudses valdkonnas toimus märgatav elavnemine. Kui 2000. aastate alguses Eestis kirjastatud e-raamatud avaldati varem valdavalt html-vormingus ja hiljem pdf-vormingus, siis nüüd alustasid mitmed raamatukirjastajad ja -valmistajad üheaegselt epub-formaadis raamatute väljaandmist. Nii peetakse sageli Eesti esimeseks tasuliseks e-raamatuks 2009. aasta detsembris ilmunud epub-vormingus teost „Milana. Eesti modelli päevik“ (Kressa, 2011b), kuigi varem kirjastas ja müüs veebis oma pdf-formaadis raamatuid kirjastus Ersen. Nii on Erseni kodulehe andmetel 2016. aasta veebruaris müügilolevaist e-raamatuist varaseimad ilmunud 20.07.2009 ning need on avaldatud pdf-formaadis (Ersen, 2016).

Eesti Rahvusraamatukogu poolt on ERBis registreeritud 2010. aastal 176, 2011. aastal 676 ning 2012. aastal 1300 nimetust epub-vormingus raamatut (*Kirjastamine*, 2013, lk 9). Antud numbrid näitavad kõnekalt kirjastajate suurt huvi e-raamatute väljaandmise vastu. Uues formaadis teoste tootmine kasvas kiiresti ning Eesti raamatuturule lisandus hulgaliselt epub-vormingus raamatuid.

Esimeste e-raamatute müüjatena alustasid 2010. aastal raamatupoed Apollo, Rahva Raamat ja Krisostomus ning Elioni digikogu.ee, juulis 2011 lisandusid neile oma e-raamatupoed avanud EMT ja Tele2 (Pors, 2011). Kasvas ka e-raamatute müük – esimese seitsme kuuga 2011. aasta algusest oli müüdüd Eestis ligi 3500 e-raamatut (Pors, 2011). E-raamatute tootjaist oli edasise arengu suhtes optimistlikeim EDRK, mis lubas juba 2010. aasta lõpuks turule tuua ligikaudu 1000 e-raamatut ja kasvatada nende arvu 2012. aastaks vähemalt 4000 erineva nimetuseni (Tänavsuu, 2010). EDRK juht Margus Küppar pidas 2011. aastat e-raamatute tutvustamise aastaks (Kressa, 2011b) ja tegevuse algust paljutõotavaks, sest juba esimese kümne päeva jooksul laaditi EDRK raamatuid alla ligi tuhandel korral (Kressa, 2011a). Suuremat e-raamatute müügimahtude kasvu ennustas Küppar 2012. aastaks (Kressa, 2011b). 2011 sügisel müüs EDRK kuus ca 500 e-raamatut (Kressa, 2011b) ning 2012. aasta jooksul kokku 25 000 (Lõugas, 2013b). Margus Küppar, kelle prognoose e-raamatute kirjastamise arengu osas esitati ka mitmes eelmainitud üliõpilastöös (Reiser, 2011,

Võsamaa, 2012), pidas 2011. aastal e-raamatute väljaandmist võimaluseks väiksemaile kirjastustele ja isekirjastajaile, kel suurte trükikulude tõttu ei ole ehk kasumlik trükist toota, vaid avaldada e-raamat (Kressa, 2011a). Seejuures on asjakohane märkida, et isekirjastamise osa on jäänud Eestis senini väga väikeseks, mille põhjuseks võib olla asjaolu, et välismaised isekirjastamise platvormid ei pakkunud eestikeelseid kasutuskeskkondi ka veel 2014. aastal (Wischenbart, 2015, lk 90). Kõppari kui Eesti e-raamatute arendaja tegevust tunnustas Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit, valides oma Aasta Teoks 2011 e-raamatute ja lugerite jõulise populariseerimise ning läbimüügi suurendamise (*Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit*, 2015).

Käesolevas magistritöös vaadeldava perioodi algus langeb kokku euro kehtima hakkamise ajaga Eestis 01.01.2011. See võib olla üheks põhjuseks, miks esimeste e-pubide müük ei toonud siinsetele kirjastajaile algselt loodetud tulu – lugerid olid kallid ning ostjad jäid esimeste eurode kulutamisel pigem tagasihoidlikuks. Seega ei kasvanud ka e-raamatute väljaandmine esialgse loodetud kiirusega. Pigem täitusid tagasihoidlikumad prognoosid: näiteks Andres Suurna, kes on EDRKga e-raamatute valmistamisel konkureeriva firma Digira juhatuse liige, ennustas e-raamatute tõenäoliseks arvuks 2012. aasta lõpuks 2000 nimetust (Sirbits, 2012). Kirjastustegevus oli siiski väga aktiivne ning Gudinašičiuse sõnul (2013, lk 51) moodustasid 2012. aastal Eestis kirjastatud raamatuist e-raamatud koguni 19%. Kuna Gudinašičius (2013, lk 51) on andmete allikana märkinud elektronkataloogi ESTER, siis võib arvata, et uurija on kasutanud 2012. aastal Eesti Rahvusraamatukogu poolt e-raamatuile koostatud eelkirjete andmeid. Nimetatud andmed olid 2012. aastal ESTERist ka avalikult kättesaadavad. Eelkirjed koostatakse raamatu rahvusvahelise standardnumbri ISBN taotluse alusel ning ei taga tingimata e-raamatu kirjastamist. Tauno Vahteri (2012) väitel oli Eestis 2012. aasta sügisel müügil umbes 1500 nimetust e-raamatuid. Veel jaanuaris 2013 pidas kirjastaja e-raamatute turuosaks kõigest 0,3% (Vahter, 2013) ning 2014. aasta alguses on Kultuuriministeerium hinnanud e-raamatute käibeks kogu raamatumüügi käibest vaid 1% (Teder, 2014).

Wischenbarti (2015) hinnangul on Eesti e-raamatute osakaal raamatumüügis olnud viimastel aastatel stabiilne, kuid väga väike. Tema andmetel suurenes e-raamatute turuosa 2013. aasta 0,7 protsendilt 2014. aastal vaid 0,85 protsendile (Wischenbart, 2015, lk 90). Suvel 2013 tunnistas ka Suurna, et esimesed kaks ja pool aastat ei ole

siinsele e-raamatute turule loodetud kasvu toonud: „...e-raamatute saabumine Eestisse (on) veidi luhta läinud. Lansseerimine või turu algatamine pole hästi õnnestunud. See on veninud pikaks.“ (Lõugas, 2013b). Takerdumise põhjuseks pidas Suurna asjaolu, et e-raamatuid propageerivad vaid nende valmistajad ehk EDRK ja Digira, kuid kirjastajad ning raamatumüüjad antud formaadi turundusse jõuliselt ei panusta (Lõugas, 2013b).

Kuigi e-raamat ei saavutanud suurt turuosa, siis võrdluses Balti riikidega oli Eesti veel paar aastat tagasi oma e-raamatute väljaandmises edukaim. Arunas Gudinaičiuse uurimuse kohaselt (2013, lk 52) oli väikseimas Balti riigis Eestis 2013. aastal müügil enim kohalikke e-raamatuid – 3200 unikaalset nimetust. Peamiste e-raamatute müüjatena nimetas Gudinaičius (2013, lk 48) Krisostomust, Apollot, Rahva Raamatut, Eesti Digiraamatute Keskust ning kirjastuse Ersen e-raamatute poodi ebooks.ee. 2013. aastal pakkusid e-raamatupoed tasuta kasutamiseks ligi 8% e-raamatuist (Gudinaičius, 2013, lk 49) ning kuluvaba lugemisvõimalus on populaarne ka täna – näiteks Mihkel Raua menukit „Musta pori näkku“ laeti esimese 24 tunni jooksul tasuta alla 4000 korda (Usin, 2015). Gudinaičiuse sõnul (2013, lk 49) on Eesti e-raamatud kalleimad Balti riikides müüdavaist – nende keskmine hind oli uuringu kohaselt 6,7 eurot ja kalleim e-raamat maksis 2013. aastal 66 eurot.

Kirjanike poolt on märgata kahetist suhtumist e-raamatuisse – leidub nii e-raamatute avaldamises võimaluste nägijaid kui ka selle formaadi poolt tekitatud probleemide esiletõstjaid. Näiteks Vahur Afanasjev avaldab imetlust oma teoste e-raamatuna müümise üle ning tõstab esile, et juba 2011. aastal müüs ta oma uudisteostest 10% maha e-raamatuna (Afanasjev, 2011). Karl-Martin Sinijärv arvab, et kirjanikul on kasulik oma e-raamatuid reklaami mõttes ka tasuta veebis avaldada, sest nii tekib potentsiaalseil lugejail huvi tema loomingu vastu (Sinijärv, 2012). Leidub ka e-raamatute vastaseid kirjanikke – Indrek Hargla peab e-raamatute väljaandmisest majandusliku kasu saajaks vahendajat ning leiab, et e-raamatu hind on liialt kallis tavalisele ostjale ja autor saab sellest liiga väikest tulu (Hargla, 2012). Tema arvamuse kohaselt peaks e-raamat olema paberraamatust poole odavam, kuna selle valmistamiseks tehtavad kulutused on trükitust oluliselt väiksemad. Ta ei ole nõus ka lugejate isikuandmete lisamisega raamatusse sotsiaalse DRMi ehk vesimärgi näol, pidades seda kasutaja õiguste ahistamiseks (Hargla, 2012). Kuigi Hargla e-raamatud olid kõige edukamad 2012. aasta müügiarvestuses – Eesti e-raamatumüügi

esiviiskusse kuulus lausa kolm tema teost (Sirbits, 2013) – siis 2013. aasta lõpus autor eelmainitud põhjustel oma teoseid enam e-raamatuina välja ei andnud (Hargla, s.d.). Hargla e-raamatuile suurt tulevikku ei ennusta ning ütleb veel 2014. aasta jaanuaris, et „...e-raamatuturg on pärisraamatuga võrreldes mikroskoopiline ja jääbki selliseks, nii Eestis kui mujal.“ (Korp, 2014). Hans Lõugas aga soovib kirjanikel, kes peavad e-raamatute vahendustasu valmistajate poolt liiga suureks, hoopis iseseisvalt oma raamatud valmis teha ja nii teenida suuremat tulu (Lõugas, 2013a).

Sarnaselt Indrek Hargla kriitilisele suhtumisele e-raamatute kopeerimiskaitsetesse ei ole Eesti raamatutootjad enamjaolt rõhku pannud oma raamatufailide „tugevale kaitsele“ ehk Adobe DRM-kaitsega varustamisele, vaid eelistavad sotsiaalset DRM-i ehk digitaalset eksliibrist (*Eesti Digiraamatute Keskus*, s.d.). Nii ilmuski 2014. aastal enamus Eesti e-raamatuid vesimärgistatult ning epub-formaadis ja kõigest 10% raamatuist omas kopeerimiskaitsena Adobe DRM-i (Wischenbart, 2015, lk 90). Sotsiaalse DRM-i mugavust toob esile EDRK juht Margus Küppar, kuna selliselt kaitstud e-raamatuid saavad kasutada ka näiteks ostja perekonnaliikmed (Lõugas, 2011). Digira juht Andres Suurna rõhutab, et nende firma ei tolereeri failide kopeerimist, kuid loodab e-raamatute kasutajate südametunnistusele ning varustab oma toodangu peamiselt sotsiaalse vesimärgiga. Samas on Digirast võimalik soovi korral ka DRM-kaitsega ehk krüptotehnoloogial põhineva kasutusõiguste kontrolli mehhanismiga raamatuid tellida (*Digira*, s.d.).

Riiklikult on e-raamatute avaldamine Eestis igati soositud tegevus ning rõhutada tuleks ka Eesti riigi panust e-raamatute populariseerimisel lähiaastate jooksul. 2012. aastal alustas Kultuuriministeerium e-raamatute jõulist propageerimist: alates 2013. aastast plaaniti eraldada e-raamatute kirjastamiseks aastas kuni 10 000 eurot, mille eest tellitaks ja tehtaks lugejaile tasuta kättesaadavaks kuni paarsada teost aastas (Sirbits, 2012). Riigi rolli olulisust e-raamatute kirjastamise edendamisel on kõrvuti Kultuuriministeeriumiga näinud ka e-raamatute valmistajad. Mihkel Nummert firmast Digira propageeris juba 2011. aasta sügisel ühtse riigi poolt arendatava ja rahastatava Eesti e-raamatute laenutuskeskkonna loomise ideed (Nummert, 2011). Andres Suurna Digirast leiab 2012. aasta sügisel, et turul olevate e-raamatute väike nimetuste arv takistab valdkonna arengut ning riigi toetusel kirjastustegevusele on kindlasti positiivne mõju (Sirbits, 2012). E-raamatute laenutamise olulisust ja koostööd riigiga sellel suunal rõhutavad ka autorid – Vahur Afanasjev (2011) soovib raamatukogudel

arendada e-raamatute laenutust. Ka e-raamatute laenutustegevusele leidub nii pooldajaid kui vastaseid: Petrone Prindi tootmisjuht põhjendab nende raamatute laenutamisele kehtivat aastast embargoperioodi kirjastuse ärihuvidega, kuid EDRK tegevjuht Ain Lausmaa ei näe e-raamatute laenutamises ärihuvide kahjustamist (Alla, 2015).

Käibemaksuerisust trükitud ja e-raamatute avaldamisel peavad uues formaadis teoste levikul takistuseks kõrvuti välismaiste uurijatega (Kovac, 2008) mitmed huvigrupid Eestiski. Raamatukogusid esindab võitluses e-raamatute, kui elektroonilise teenuse, maksustamise vastu 20% käibemaksuga Triinu Seppam Tallinna Keskraamatukogust (Sikk, 2012). Tauno Vahter kirjastusest Tänapäev peab riigi poolt e-raamatute kirjastamise finantseerimisest olulisemaks seda, et riik paneks öla alla võitluses e-raamatuile madalama maksumäära kehtestamiseks (Vahter, 2013). Eriarvamusele käibemaksu langetamise osas jääb riigikogu liige ja Eesti Rahvusraamatukogu nõukogu esimees Igor Gräzin, kelle sõnul on e-raamat kaduv nähtus ning selle tänast niigi kõrget käibemaksu võiks oluliselt suurendada (Gräzin, 2014).

Vaatamata e-raamatute avaldamisel ja levitamisel kohatavaile takistustele Eestis e-raamatute müük tasapisi kasvab. Eesti Kirjastuste Liidu poolt koostatavas raamatute müügi edetabelis on üle 100 litsentsi müünud e-raamatuid 2014. aastal 52 nimetust ja 2015. aastal 56 nimetust (*Eesti Kirjastuste Liit*, s.d.). Eelmainitud edetabel sisaldab valdavalt ilukirjanduslikke tõlkeraamatuid – vaid seitse e-raamatut on algupärandid ja kaks kuuluvad aimekirjanduse hulka (*Eesti Kirjastuste Liit*, s.d.). Wischenbarti andmetel (2015, lk 90) on Eesti e-raamatute müügis edukamad bestsellerid ja uute ilukirjandusteoste puhul jõudis 2014. aastal e-raamatute turuosa kohati 15-20 protsendini. Eesti suurimate e-raamatute kirjastajatena nimetab Wischenbart (2015, lk 90) Varrakut ja FUTU Printi, kuid 2015. aasta kuuest enimmüüdud e-raamatust neli on avaldanud kirjastus Pilgrim (*Eesti Kirjastuste Liit*, s.d.). Neist edukaimat, Pilgrimi kirjastatud E. L. James'i „Viiskümmend halli varjundit“ müüdi eelmisel aastal 564 litsentsi (*Eesti Kirjastuste Liit*, s.d.). 2014. aastal olid suurimad e-raamatute müüjad Apollo ja Rahva Raamat (Wischenbart, 2015, lk 90), kellele võivad edaspidi saada konkurendiks tasulised e-raamatute laenutuskeskkonnad. Esimesena Eestis avas 2014. aastal e-raamatute sisuteenuse mobiilside operaator Elisa, tuues turule Elisa Raamatu (Alla, 2015). Voogedastuse kaudu pakutav lugemisvõimalus kogus esimese poole aasta jooksul 7500 klienti ning laenutati üle 18 000 raamatu (Alla, 2015). Turgu

elavdavad ka välisinvestorid: näiteks Venemaa-USA firma Bookmate alustas samuti 2014. aastal ettevalmistustega e-raamatute turule tulekuks, pakkudes huvilistele e-raamatuid inglise ja vene keeles (Wischenbart, 2015, lk 90). 2016. aastal jõudis Eesti lugejateni rahvusvahelise platvormi Fabula kasutusvõimalus (Haav, 2016). Fabula rakenduse kaudu on fikseeritud kuutasu eest võimalik 10.02.2016 seisuga lugeda 23 Eesti kirjastuse e-raamatuid mobiiltelefonidest ja tahvelarvutitest (Haav, 2016). Samaaegselt Lätis ja Soomes tegutseva firma Eesti esindaja Jana Ziiuse sõnul pakub platvorm kohalikele kirjanikele ja kirjastajatele uutset maksemudelit: e-raamatu lugemiskorra tasu korrutatakse teose lugemiskordadega ühes kuus (Haav, 2016).

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et vaatamata erinevate uurijate püüdlustele ei ole e-raamatu mõistet tänaseks suudetud üheselt defineerida. Prognoosid e-raamatute kirjastustegevuse osas on olnud reeglina optimistlikumad valdkonna arengu kiirusest, mida on mõjutanud nii tegevust soodustavad kui ka takistavad tegurid. Uurimiskirjanduse põhjal võib väita, et e-raamat on leidnud omale tänaseks kindla koha paberramatute kõrval. Tasuliste e-raamatute väljaandmisega on viimase viie aasta jooksul tegelnud aktiivselt ka Eesti kirjastajad, kuid uurimisobjektiks on Eesti e-raamatud olnud seni vaid vähestes uurimustes.

2. UURIMISTÖÖ METOODIKA

Käesoleva magistritöö metoodikapeatükis käsitletakse uurimiskirjanduse ülevaate koostamiseks kasutatud allikate ja uurimismeetodi valikut ning poolstruktureeritud intervjuude ettevalmistamist ja läbiviimist. Peatükis antakse ülevaade ka ankeetküsitluse valimi moodustamisest, küsitluse läbiviimisest ja analüüsist.

2.1. Uurimiskirjanduse ülevaate allikate valik

Uurimiskirjanduse ülevaate koostamise esimese etapina selgitati välja märksõnade kogum, mida kasutada relevantsete infoallikate väljaselgitamiseks. Selleks teostati otsinguid Eesti Märksõnastikus ning selgitati välja märksõnastikus kasutatavate eestikeelsete märksõnade *e-raamatud* ja *e-kirjastamine* alam-, üld- ja asendusterminid: *digiraamatud*, *elektroonilised raamatud*, *võrguväljaanded*, *elektrooniline kirjastamine*. Antud termineid kasutati eestikeelsete teemakohaste infoallikate otsinguil. Eesti Märksõnastikust leiti ka antud terminite ingliskeelsed vasted, mida kasutati võõrkeelsete allikate otsinguil: *e-books*, *digital books*, *electronic books*, *online publications*, *electronic publishing*. Andmebaasides teostatud fraasiotsinguis kasutati täiendavalt sõnaühendit *e-book publishing*. Otsingustrateegiatena kasutati liht- ja liitotsingut. Otsingutehnikana eelistati Boole'i otsingut loogikaoperaatorite abil, laiendades otsinguid näiteks järgnevalt: *e-book AND definition*, *e-books AND publishing AND Estonia*, *e-books AND future*.

Järgnevas etapis selgitati välja kodu- ja välismaised inforessurid, millest asuti sobivaimaid infoallikaid selekteerima. Otsinguid teostati digitaalsetes repositooriumites (Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR, Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu digitaalraamatukogu ETERA, Tartu Ülikooli repositoorium DSpace), litsentsiandmebaasides (EBSCOhost, Emerald, SpringerLINK, Scopus, Ebrary Academic Complete), portaalis DIGAR Eesti ajalehed, elektronkataloogis ESTER ja artiklite andmebaasis ISE. Otsinguvahenditest kasutati Eesti Rahvusraamatukogu otsinguportaali, Tallinna Ülikooli Akadeemilise

Raamatukogu otsinguportaali Discovery ning otsingumootorit Google, Google Scholar ja Google Books.

Relevantsete infoallikatena uurimiskirjanduse ülevaate koostamiseks tuvastati uurimistöid, teadusajakirjade (näiteks „Knygotyra“ ja „Libellarium“) artikleid, standardeid, õigusakte, monograafiaid, ajakirjandusartikleid ning erinevaid veebiallikaid. E-raamatu mõiste kujunemise kirjeldamisel lähtuti Lynch'i (2001), Hillesundi (2001), Armstrongi (2002), Landoni (2003), Greco (2005), Vassiliou ja Rowley (2008), Soules'i (2009), Gardiner' ja Musto (2010), Ghaebi ja Fahimifari (2011), Kaplani (2012) ja Christensoni (2015) käsitlustest. E-raamatute kirjastamisega seonduvat problemaatikat kajastati Thompsoni (2005), Kovaci (2008), Soules'i (2009), Claypooli (2011) ja Wilsoni (2015) ülevaadetele tuginedes. E-raamatute kirjastamise arengu kirjeldamisel maailmas olid olulisimaiks allikateks Rydiger Wischenbarti e-raamatute kirjastamise kaardistus „Global eBook: A report on market trends and developments“ (2015) ja Arunas Gudinavičiuse uurimus (2013).

Magistritöös käsitletava perioodi (2011 – 2015) kohta ei ole töö autorile teadaolevalt Eesti e-raamatute kirjastamisest põhjalikumaid uuringuid tehtud. Seetõttu koostati ülevaade e-raamatute kirjastamisest Eestis peamiselt ajakirjanduslikele allikatele tuginedes. Uurimustest kasutati Wischenbarti (2015), Gudinavičiuse (2013) ja Eesti Konjunkturiinstituudi (2013) poolt kogutud andmeid. Uurimiskirjanduse ülevaate allikate kogumine lõpetati seisuga 15.03.2016.

2.2. Uurimismeetodi valik

Käesolevas uurimistöös otsiti vastuseid seitsmele uurimisküsimusele, mille sisust lähtuvalt kasutati vastuste leidmiseks erinevaid meetodeid.

Esimesele, teisele ja kolmandale uurimisküsimusele vastamiseks koguti ja analüüsiti informatsiooni Eesti e-raamatute müügi ja laenutusega tegelevate institutsioonide ja asutuste kodulehekülgedelt. E-raamatute andmed laeti alla Eesti Rahvusraamatukogu infosüsteemide osakonna poolt. Saadud andmeid võrreldi omakorda ERBis kättesaadavate ja Eesti ISBN Agentuuri poolt väljastatud andmetega. Andmeanalüüsiks kasutati tabeltöötlusprogrammi võimalusi. Andmeanalüüsi muutis probleemseks erinevate ebatäpsuste ja vigade esinemine veebist allalaetud andmetes.

Neljandale, viiendale, kuuendale ja seitsmendale uurimisküsimusele vastamiseks viidi läbi valikuuring. Valikuuringu korral tehakse otsustus kogu populatsiooni kohta uurimistöös kasutatud valimi alusel (Tooding, 2015). Valim ehk väljavõtukogum on kindlal viisil eraldatud osa üldkogumist, mida analüüsis kasutatakse üldkogumi asemel (Tooding, 2015, lk 124). Valimi moodustamiseks on kasutatud mittetõenäosusliku valimi koostamise meetodina eesmärgipärast valimit. Eesmärgipärase valimi liikmeid valib uurija oma teadmistest ja kogemustest lähtuvalt ning uuritavad kaasatakse valimisse ettekavatsetult ja kindlate kriteeriumite alusel (Õunapuu, 2014, lk 143).

Magistritöös on kasutatud kombineerituna kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid uurimismeetodeid. Meetodite kombineerimine võimaldab paremini mõista uurimisaluseid probleeme, mille tagab nii samaaegseid kui järjestikuseid andmekogumistehnikaid kasutavate uurimisstrateegiate rakendamine. Uurimisprotsessis võib andmeid kombineerida erinevais uuringufaasides, näiteks andmete kogumisel, analüüsimisel või tõlgendamisel. Meetodite kombineerimise korral esitab lõplik andmekogum nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset informatsiooni. (Creswell, 2009).

2.3. Poolstruktureeritud intervjuude ettevalmistamine ja läbiviimine

Uurimistöökäsi vajalike andmete kogumine kavandati ankeetküsitlusena. Küsitlusankeedi väljatöötamise ja küsimuste täpsustamise eesmärgil otsustati läbi viia intervjuud.

Intervjuu eelis andmekogumisviisina avaldub paindlikkuses, mis pakub võimaluse muuta vestluse käigus küsimuste järjekorda, esitada täpsustavaid küsimusi ja neid vajadusel parafraseerida. Positiivse aspektina käsitletakse ka asjaolu, et tavaliselt uuritavad soostuvad intervjuus osalema (Hirsjärvi, 2005).

Käesolevas uuringus otsustati intervjuu vormina kasutada poolstruktureeritud intervjuud. Valiku põhjuseks oli asjaolu, et poolstruktureeritud intervjuud on kindlaksmääratud küsimustega ankeetintervjuu ja vabale vestlusele sarnaneva avatud intervjuu vahetavorm (Laherand, 2012, lk 181). Poolstruktureeritud intervjuu aluseks on eelnevalt koostatud küsimuste nimekiri, kuid intervjuu käigus kogutakse

maksimaalselt ka avatud intervjuule omast juhuslikku kvaliteeti – näiteks muudetakse küsimuste järjekorda ja sõnastust (Berger, 2000, viidatud Masso, 2011). See võimaldab intervjuerijal teha otsuseid lähtuvalt vestluse kulgemisest.

Poolstruktureeritud intervjuude läbiviimiseks pöördui konsultatsiooniks Eesti ISBN Agentuuri poole, kus väljastatakse Eesti kirjastajaile raamatu rahvusvahelisi standardnumbreid. Agentuurist saadi soovitusi nii e-raamatute väljaandmisega tegelevate kirjastuste kui ka konkreetsete intervjueeritavate valimiseks. Samuti olid töö autoril olemas varasemad erinevad kutsetöölased kontaktid e-raamatute kirjastajatega. Intervjuud plaaniti läbi viia erinevail ametikohtadel töötavate isikutega kirjastustest, mille poolt oli esitatud aastail 2011 – 2015 vähemalt 50 raamatu rahvusvahelise standardnumbri taotlust. Antud valikukriteerimit rakendades eeldati, et intervjueeritavad on osalenud vähemalt mõnekümne e-raamatu väljaandmise protsessis ning omavad seega piisavalt kogemusi nii e-raamatute kirjastamisel kui ka kirjastuse sellekohase tegevuse prognoosimisel järgnevaiks aastaiks.

Intervjueeritavate leidmiseks pöördui e-kirja teel (vt lisa 1) nelja kirjastuse poole, et saada nende esindajalt nõusolek intervjuus osalemiseks. Potentsiaalseiks intervjueeritavaiks valiti kirjastuste töötajaid erinevilt ametikohtadelt: peatoimetaja, arendusjuht, kirjastaja, raamatute projektijuht. Nii loodeti hankida võimalikult mitmeaspektset informatsiooni e-raamatute väljaandmise kohta. Soovides järgida teadustöö eetikat kirjeldati e-kirjas intervjueeritavale uurimistöö eesmärgid ning plaanitava poolstruktureeritud intervjuu sisu. Rõhutati, et vestluse materjali kasutatakse töös ainult üldistatuna ning pakuti võimalust loobuda viitamisest intervjueeritava isikule, tema poolt esindatavale kirjastusele ning vestluse salvestamisest.

Intervjuuga nõustusid kirjastuste Tänapäev ja Äripäev esindajad. Seejärel pöördui telefoni teel täiendava kontakti saamiseks ühe kirjastuse poole, mille esindaja soovis intervjuuga, kuid ei soovinud viitamist esindatavale kirjastusele. Kõik kolm intervjuud toimusid kokkuleppel intervjueeritavatega telefoni teel ajavahemikus 29.01 – 03.02.2016 ning intervjueeritavad nõustusid vestluse salvestamisega mobiiltelefoni abil. Intervjuude ettevalmistamiseks koostati intervjuu plaan, mis koosnes 17 avatud küsimusest (vt lisa 2). Küsimuste esitamisel modifitseeriti küsimusi vastavalt vestluse käigule ning vajadusel esitati täpsustavaid või suunavaid lisaküsimusi. Poolstruktureeritud intervjuude kestus oli 10 – 30 minutit ning peale

intervjuusid salvestatud kõned transkribeeriti. Transkribeeritud intervjuud tähistati numbritega 1, 2 ja 3.

Seejärel viidi läbi intervjuu kirjaliku teksti temaatiline analüüs. Temaatiline analüüs on kvalitatiivse sisuanalüüsi liik, mille abil selgitatakse välja andmetes peituvad tähendused ja arusaamad ehk teemad (Kalmus *et al*, 2015). Kuna temaatilist analüüsi on otstarbekas kasutada vähe uuritud valdkondade ja teemade uurimisel (Kalmus *et al*, 2015), siis oli meetod sobiv Eesti e-raamatute kirjastustegevust kirjeldavate intervjuude analüüsiks.

Vestluste käigus hangitud informatsiooni kasutati ankeetküsitluse valikvastuste väljatöötamiseks. Intervjuude käigus kogutud täiendavat informatsiooni on uurimistöös kasutatud ka töö tulemuste analüüsimisel.

2.4. Ankeetküsitluse valimi moodustamine

Uurimistöo järgnevas etapis asuti moodustama ankeetküsitluse valimit. Valimi moodustamiseks vajalikku informatsiooni hangiti Eesti ISBN Agentuurist ning e-raamatuid müüvate raamatukaupluste kodulehekülgedelt. Küsitluse valimisse otsustati hõlmata Eesti e-raamatute kirjastajad, kes aastail 2011 – 2015 plaanisid Eesti ISBN Agentuuri andmetel vähemalt 15 e-raamatu väljaandmist. Samuti sooviti uurimistöo valimisse liita kirjastajaid, kelle poolt avaldatud e-raamatuid oli raamatupoodides müügil vähemalt kümme nimetust. Töö autori arvamusel võimaldas antud kriteeriumite järgimine hõlmata valimisse suurema e-raamatute kirjastuskogemusega uuritavaid.

Eesti ISBN Agentuurile esitati päring aastail 2011 – 2015 Eesti e-raamatutele väljastatud raamatute rahvusvaheliste standardnumbrite (ISBN) kohta (Felt, 2016). Saadud andmete põhjal hõlmati valimisse Eesti kirjastajad, kes olid aastail 2011 – 2015 hankinud erinevais formaatides e-raamatuile vähemalt 15 standardnumbrit. Vähem kui 15 standardnumbrit hankinud kirjastajaid valimisse ei kaasatud. Nende puhul sai valimist välja jätmisel määravaks asjaolu, et kõikidele e-raamatu standardnumbrite taotlustele ei järgne raamatu väljaandmist. ISBNi taotlus väljendab kirjastaja kavatsust e-raamat avaldada, kuid ei kohusta teda raamatut valmis tegema ning levitama. Seega eeldas töö autor, et antud gruppi kuuluvate kirjastajate

e-raamatute kirjastuskogemus on väga väike. ISBNi taotluste arvu alusel koostatud valimist jäeti välja ka mõned riigiasutused, kes autori andmetel tegelesid ainult tasuta e-raamatute kirjastamisega. Samuti jäid valimist välja kaks tegevuse lõpetanud kirjastust ning üks väljaandja, kes oli liitunud praegu tegutseva e-raamatuid kirjastava ja müüva kirjastusega.

Järgnevalt uuriti Krisostomuse, Rahva Raamatu, Apollo ja Raamat24 müügikeskkondades müügil olevaid e-raamatuid. Antud tegevuse eesmärgiks oli võimalusel uurimistöö valimisse lisada kirjastajaid, kes oma e-raamatuile ISBN numbreid hankinud ei ole. Nende hulgast valiti välja kirjastajaid, kes eelnevalt koostatud valimist puudusid. Antud valiku kriteeriumiks oli tingimus, et kirjastaja oleks aastail 2011 – 2015 avaldanud ning temalt müügil vähemalt kümme nimetust e-raamatuid. Uurimistöö autori eelnevaile e-raamatu kirjastamisalastele, kutsetööl põhinevatele kontaktidele tuginedes, kaasati valimisse veel kuus e-raamatuid avaldanud kirjastajat. Neilt kirjastajatelt oli 2016. aasta veebruaris erinevatel põhjustel müügil alla kümne e-raamatu.

Ankeetküsitluse lõplikuks valimiks kujunes 50 Eesti kirjastust ja autorkirjastajat. Kuna küsitluse vastuste laekumise järel selgus, et kaks esialgses valimis olnud kirjastajat olid avaldanud siiski ainult tasuta e-raamatuid, siis nende vastused jäeti uurimistöö analüüsist välja.

2.5. Ankeetküsitluse läbiviimine ja analüüs

Üheks laialdasemalt levinud andmekogumismeetodiks uurimistöös on küsitlus, mille käigus koostatavate küsimustikega kogutakse andmeid avatud ja/või suletud küsimuste esitamise teel (Õunapuu, 2014). Käesoleva magistritöö küsitlus hõlmab endas nii avatud kui ka suletud küsimusi, et parimal võimalikul viisil kasutada ära mõlema küsitlusmeetodi eeliseid. Avatud küsimuste esitamise positiivseteks omadusteks on vastajale loodav võimalus oma tegeliku arvamuse avaldamiseks, vastamise vormi täitmisel tekkivate küsitavuste vältimine ning võimaluse loomine vastaja motivatsiooni ning taustaoletuste hindamiseks. (Hirsjärvi, 2005, lk 188). Valikvastustega küsimuste kasutamine võimaldab hõlpsamalt võrrelda küsitletavate antud vastuseid, hõlbustada ja kiirendada vastamist ning koguda ühtlustatud andmestik, mida on uurimistöö järgnevas etapis

lihtsam analüüsida (Hirsjärvi, 2005, lk 188).

Küsimustiku väljatöötamiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuude kaudu kogutud materjali ja Helen Reiseri seminaritöö (2011) küsitlust. Küsimuste valikvastuste variantidena esitati ka käesoleva uurimistöö kirjandusülevaate peatükis 1.3 välja toodud Euroopa riikide kirjastajate peamisi kaalutlusi e-raamatute kirjastamisel.

Küsimustik koostati veebiküsitlusena Google Forms keskkonnas. Google Forms valiti seetõttu, et tegemist on tasuta küsitluskeskkonnaga, kus küsimusi on ankeetküsitluse läbiviijal lihtne sisestada ning veebiküsitlusele on vastajail ka mugav vastata. Kuna eelnevaid kogemusi arvestades eeldas töö autor, et küsitletavaile tuleb saata ka kordusteade küsitlusest ning küsitluse tähtaega pikendada, siis sai keskkonna valikul määravaks ka asjaolu, et sissejuhatavat teksti on võimalik küsitluse käigus muuta. Samuti on Google Forms keskkonna kaudu hõlpus vastuseid koondada ning neid automaatselt visualiseerida graafikute ja tabelite abil (Hainsalu, 2016).

Ankeedi küsimused kattusid enamjaolt poolstruktureeritud intervjuude jaoks väljatöötatud küsimustega, kuid neile lisati vastusevariandid. Sõltuvalt küsitletava vastustest sisaldas küsitlus 18 – 20 valikvastustega või avatud küsimust. Küsimused jaotati tinglikult viide küsitlusblokki:

- kirjastaja tegevus e-raamatute väljaandmisel – küsimused 1 – 7;
- probleemid e-raamatute kirjastamisel – küsimused 8 – 10;
- positiivsed kogemused e-raamatute kirjastamisel – küsimus 11;
- kavatsused ja prognoosid e-raamatute kirjastamisel – küsimused 12 – 14;
- andmed kirjastuse kohta – küsimused 16 – 18.

15. küsimusele vastates oli kirjastajal võimalus lisada omapoolseid kommentaare ja täiendusi e-raamatute väljaandmise teemal. Samuti oli mitmeid küsimusi võimalik täiendada omapoolsete kommentaaridega, kui puudus vastamiseks sobilik valikuvariant.

Küsitluse laialisaatmiseks koostati ankeedile kaaskiri. Kaaskirjas tutvustati magistritöö uurimisteemat ja eesmärke. Samuti toodi kaaskirjas välja küsimuste arv ning prognoositi küsimustiku täitmiseks kuluvaks ajaks ligikaudu kümme minutit. Küsitletavaile rõhutati, et küsitlus on anonüümne ning vastuseid kasutatakse

magistritöös ainult üldistatud kujul. Vastajaile pakuti võimalust ka valmiva tööga tutvumiseks.

Ühel e-raamatute kirjastajal paluti katsetada veebiküsitluse ankeedi vormi ja vastusevariantide sobivust enne küsitluse laialisaatmist. Saadud tagasiside põhjal sõnastati ringi kaks küsimust ning muudeti ka mõne valikvastuse sõnastust.

Ankeetküsitluse esialgseks perioodiks kavandati 15.02 – 25.02.2016. Küsitluse valimisse kuuluvale 50 kirjastajale saadeti e-postiga kaaskiri ja küsitluse link. Selleks koostati eelnevalt e-posti aadresside kogum, milleks kasutati Eesti ISBN Agentuuri poolt edastatud kirjastajate kontaktandmete loendit. Kuna Eesti ISBN Agentuuris on kirjastajate e-posti aadressiks valdavalt kirjastuse üldaadress, siis otsiti kirjastuste veebilehtedelt ka konkreetseid kirjastuste töötajaid, kellele küsitlus suunata. Kuna igast kirjastusest sooviti saada ühte vastust, siis võimalusel kirjastuse üldaadressile e-maili ei saadetud.

Ajavahemikul 15.02 – 25.02.2016 laekus küsitlusele 24 vastust ehk vastus saadi 48% saadetud ankeetidest. Kuna töö autori eesmärgiks oli koguda vastuseid vähemalt 50% küsitletavaist, siis pikendati küsitluse tähtaega kuni 01.03.2016. Küsitletavaile saadeti meeldetuletus ankeedi täitmiseks ning pikendatud küsitlusperioodi jooksul lisandus seitse vastust. Küsitluse tähtaja pikendamisel kuni 06.03.2016 laekus veel üks vastus. Kokku laekus küsitlusele 32 vastust ning lõplikuks vastanute protsendiks kujunes 64%. Kuna kaks vastanut oli avaldanud ainult tasuta e-raamatuid, siis uurimistöö analüüs viidi läbi 30 kirjastaja vastuste põhjal.

Ankeetküsitluse teel kogutud andmed salvestati Google Formsi vastustelehelt .xsl failiformaati, mis võimaldas andmeid analüüsida programmiga Microsoft Office Excel 2007. Avatud vastuste tekstianalüüsi meetodina kasutati temaatilist analüüsi. Küsitlustulemuste visualiseerimiseks moodustati Excelis kogutud andmetest tabeleid ja graafikuid, mida kasutati uurimistöö tulemuste kirjelduses näitlikustava lisamaterjalina. Ankeetküsitluse tulemusi kõrvutati poolstruktureeritud intervjuude käigus kogutud teabega ning küsitlustulemuste kommenteerimiseks kasutati intervjuude vastustes sisalduvat unikaalset informatsiooni.

3. UURIMISTÖÖ TULEMUSED

Käesolevas peatükis kajastatakse uurimistöo tulemusi, otsides uurimisandmete analüüsi kaudu vastuseid uurimisküsimustes püstitatud probleemidele. Alapeatükkides antakse ülevaade Eestis 2011 – 2015 kirjastatud tasulistest eesti- ja venekeelsetest e-raamatutest ning neid välja andvatest kirjastustest. Samuti analüüsitakse e-raamatute avaldamise, valmistamise ja turustamise põhimõtteid. Käsitlemist leiavad kirjastajate probleemid ja positiivsed kogemused e-raamatute kirjastamisel ning kirjastajate kavatsused ja prognoosid e-raamatute väljaandmisel.

3.1. Ülevaade Eestis 2011 – 2015 kirjastatud tasulistest eesti- ja venekeelsetest e-raamatutest ja kirjastustest

Aastail 2011 – 2015 ilmunud tasuliste eesti- ja venekeelsete e-raamatute väljaselgitamiseks määratleti esmalt veebikeskkonnad, mis sisaldavad enim andmeid tasuliste eesti- ja venekeelsete e-raamatute kohta. Erinevate veebiallikate võrdlemisel otsustati kasutada neljas suuremas e-raamatute müügikeskkonnas Krisostomus (<http://www.kriso.ee/e-raamatud>), Rahva Raamat (<http://www.rahvaraamat.ee/c/e-raamatud/4/et>), Apollo (<http://www.apollo.ee/e-raamatud>) ja Raamat24 (<http://www.raamat24.ee/e-tooted/>) müügilolevate e-raamatute andmeid. Tasuliste e-raamatute arvu kindlakstegemiseks uuriti seisuga 13.02.2016 eelmainitud neljas keskkonnas saadaolevaid andmeid. Kuigi neis müügikeskkondades olid müügil ka kirjastuse Ersen e-raamatud, siis tutvumisel Erseni raamatupoe (<https://ersen.ee/shop/?bookType=ebook>) e-raamatute valikuga leiti aastail 2011 – 2015 avaldatud pdf-formaadis teoseid, mida teistes keskkondades müügil ei olnud. Puuduvad väljaanded lisati eelnevalt kindlakstehtud Erseni e-raamatutele. Saadud andmeid võrreldi Tallinna Keskraamatukogu e-laenutuskeskkonna ELLU e-raamatute ja vajadusel ERBis registreeritud raamatute andmetega. Kuna müügikeskkondades olid müügil valdavalt samad e-raamatud, siis andmete võrdlemisel välistati erinevais keskkondades müügilolevad dubletsed raamatud, e-raamatute hulgas leidunud ajakirjad (näiteks Vikerkaar, Akadeemia) ning üksikud muukeelsed raamatud.

Erinevais formaatides avaldatud samu raamatunimetusi käsitleti erinevate e-raamatutena. Osade e-raamatute andmetesse suhtuti reservatsiooniga, sest raamatupoodides leidis vigu teoste pealkirjades, kirjastuste nimedes ja ISBN numbrites. Kokku tuvastati 2766 eesti- ja 68 venekeelset tasuta e-raamatut ilmumisaastaga 2011 – 2015. Seega selgitati välja 2834 eesti- ja venekeelset müügilolevat teost, millest venekeelsete raamatute osakaal oli 2,4%. Eeldades, et antud ajavahemikul avaldatud e-raamatuist võib erinevail põhjustel osa müügivõrgust puududa, siis on töö autor seisukohal, et aastail 2011 – 2015 ilmus Eestis vähemalt 2900 tasuta eesti- ja venekeelset e-raamatut. Läbiviidud poolstruktureeritud intervjuudes oli intervjuueeritav nr 1 arvamusel, et Eestis ilmub ligikaudu 10% uutest raamatunimetustest paralleelselt trükisega ka e-raamat. Müügilolevate e-raamatute koguarvuks pakkus ta üle 2000.

Tasulisi e-raamatuid avaldanud kirjastustest ülevaate saamiseks analüüsiti küsitlustulemusi ning müügikeskkondadest kogutud andmeid. Küsitlusele vastanud ning analüüsi kaasatud 30 kirjastusest 20 ehk 66,7% oli avaldanud ainult tasulisi e-raamatuid. Ülejäänud kümme ehk 33,3% olid kirjastanud nii tasulisi kui tasuta e-raamatuid. Intervjuueeritavad kolmest kirjastusest olid avaldanud ainult tasulisi e-raamatuid, kuid võisid kuuluda ankeetküsitlusele vastanud kirjastajate hulka. Küsitlusele vastanud kirjastajate seas oli mitut valikut võimaldavate vastuste põhjal populaarseim ilukirjandusteoste avaldamine, millega tegeles 15 vastanut ehk 50% küsitletuist. Levinud oli ka tarbekirjanduse (12 kirjastust ehk 40% vastanuist) ja lastekirjanduse (12 kirjastust, 40%) väljaandmine. Väiksem hulk kirjastajaist avaldas õppekirjandust (7 kirjastajat, 23,3%) ja teaduskirjandust (3 vastanut, 10%).

Tabel 1 (lk 49) annab ülevaate Krisostomuse, Rahva Raamatu, Apollo, Raamat24 keskkondades ja Erseni e-raamatute poes müügilolevate, aastail 2011 – 2015 ilmunud eesti- ja venekeelsete e-raamatute suurematest kirjastajatest. Tabelis on välja toodud kirjastajad, kellelt antud keskkondades oli müügil enam kui kümme erinevat raamatunimetust.

Tabelis esitatud arvandmed põhinevad kirjastuste nimedel, mida müügikeskkonnad on e-raamatute kirjastajatenä esitanud ning ei kattu alati raamatu rahvusvahelise standardnumbri ISBN taotlemisel esitatud kirjastaja andmetega. Kuna müügikeskkondades esines vigu kirjastajate nimedes, siis leidub vastuolusid müügilolevate ning ERBis registreeritud e-raamatute andmetes.

Tabel 1. Suuremad e-raamatute kirjastajad (müügikeskkondade andmete põhjal)

Nr.	Kirjastaja nimi	Müügilolevate 2011-2015 ilmunud e-raamatute arv
1.	Ersen	512
2.	Varrak	414
3.	FUTU Print	207
4.	Tänapäev	179
5.	Loomingu Raamatukogu	114
6.	Eesti Digiraamatute Keskus	103
7.	Petrone Print	97
8.	Fantaasia	89
9.	Hea Lugu	82
10.	Ajakirjade Kirjastus	53
11.	Maya	53
12.	Äripäev	53
13.	Harte	45
14.	Pilgrim Group	45
15.	Digira	44
16.	Odamees	40
17.	Tea	40

18.	Menu	33
19.	Monokkel	29
20.	Eesti Keele Sihtasutus	28
21.	Egmont Estonia	22
22.	Suur Puu	21
23.	Ilmamaa	20
24.	Elmatar	17
25.	Helios	16
26.	Readme	15
27.	Hendrik Lindepuu	13
28.	Kunst	13
29.	Canopus	12
30.	Tulip OÜ /Kirjastus Tähesadu	12
31.	Avita	11
32.	Pikoprint	11
33.	Randvelt	11
34.	Tartu Ülikooli Kirjastus	11
35.	Sinisukk	10
36.	Spordikoolituse ja -teabe Sihtasutus	10
37.	Täheveski	10

Käesoleva uurimistöö kriteeriumitele vastavate raamatute kirjastajatena tuvastati viies e-raamatupoos kokku 183 erinevat kirjastajat. Üle 100 e-raamatu oli müügil Ersenil, Varrakul, FUTU Prindil, Tänapäeval, Loomingu Raamatukogul ja Eesti Digiraamatute Keskusel. Vähemalt kümnet tasuta e-raamatut müüs 37 kirjastajat ehk 20,2% kõigi

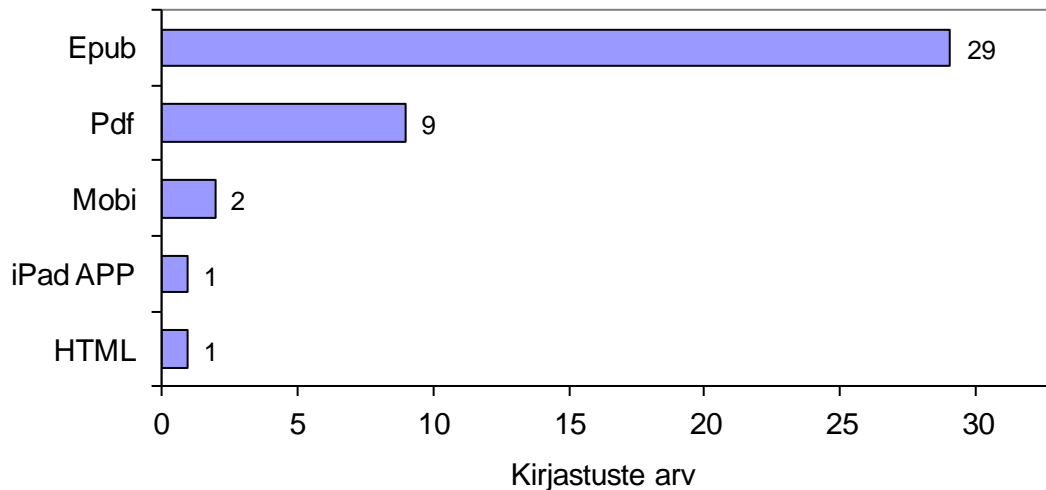
e-raamatuid avaldanud kirjastajate koguarvust. 38 kirjastusel oli müügil kolm kuni üheksa raamatut. Ainult üks e-raamat oli müügil 77 kirjastajal ja kahe e-raamatuga oli esindatud 31 kirjastajat, mis moodustas kokku 59% kirjastajatest. Eeltoodud arvandmetest võib järeldada, et enamus kirjastajaid on e-raamatuid avaldanud väga väikeses mahus ning teinud seda pigem katsetamiseks. E-raamatute suuremahulisse avaldamisse on aastate 2011 – 2015 jooksul panustanud vaid üksikud kirjastajad.

Ankeetküsitluse vastustest järeldusi e-raamatute avaldamise hulga kohta teha ei õnnestunud, sest konkreetse nimetuste arvu esitasid küsitluse vastustes 14 kirjastajat ehk 46,7% . Enamus kirjastajaist esitas vastusena ligikaudse raamatute arvu või ei osanud küsimusele vastata. Samuti ei saanud välja tuua otseseid seoseid kirjastuste poolt aastas avaldatavate trükitud raamatute nimetuste arvu ning e-raamatute avaldamise arvu osas.

Kõik 30 küsitlusele vastanud kirjastajat olid avaldanud eestikeelseid e-raamatuid. Lisaks oli venekeelseid e-raamatuid välja andnud seitse, ingliskeelseid kaks ja norrakeelseid üks kirjastaja. Norrakeelsete e-raamatute kirjastaja valmistab e-raamatuid ka teiste kirjastuste tellimusel. Intervjueeritava nr 2 sõnul on nende kirjastus avaldanud eestikeelsete e-raamatute kõrval vaid üksikuid vene- ja ingliskeelseid teoseid. Kuna vaid ligi veerand küsitletuist oli avaldanud ka venekeelseid e-raamatuid, siis saab tõdeda, et 2016. aastaks ei ole Eesti venekeelne elanikkond kujunenud kohalike kirjastajate jaoks veel oluliseks e-raamatuid kasutavaks sihtgrupiks. Ka müügivõrgus olevaist 2834 eesti- ja venekeelsest raamatust olid vene keeles avaldatud vaid 68 nimetust ehk 2,4%. Arvatavalt näevad Eesti kirjastajad potentsiaali pigem panustamises emakeelse e-raamatu tarbijaskonna lugemisharjumuse tekitamisele ja kasvatamisele. Kuigi eestikeelse e-raamatu turg on piiratud, siis vene- ja ingliskeelse e-raamatu kasutaja leiab endale veebis suurel hulgal soovitud kirjandust ning võistlemine välismaiste võõrkeelsete e-raamatute kirjastajatega ei ole tänasele Eesti kirjastajale ilmselt ei jõukohane ega majanduslikult mõttekas. Küsitlusele vastanud kirjastajate hulgas domineerib selgelt eestikeelsete raamatute avaldamine ka paberraamatute osas.

Vastustest küsimusele kirjastatud e-raamatute formaatide (joonis 1, lk 52) kohta selgub, et valdavalt avaldati aastail 2011 – 2015 e-raamatuid epub-formaadis – 29 kirjastajat 30st. Vastanute hulgas oli vaid üks kirjastus, kes valmistab e-raamatuid ainult pdf- ja html-formaadis. E-raamatuid kirjastas pdf-formaadis üheksa kirjastust

(30%), mobi-formaadis raamatuid avaldas kaks kirjastust (6,7%). Raamatuid avaldati lisaks html-formaadis veel iPad-i Appina ning üks kirjastaja mainis üldistatult, et valmistab e-raamatuid spetsiifilistes e-raamatu vormingutes.

Joonis 1. E-raamatute avaldamine vormingute järgi

Eesti ISBN Keskuse andmetel esitasid kirjastajad aastail 2011 – 2015 standardnumbrite taotlusi järgmises vormingus e-raamatute avaldamiseks: epub, pdf, html, mobi, azw, kindle, iPadi äpp, flip-book, folio, ibooks, ios. Neis vorminguis sisaldasid ka tasuta avaldatud e-raamatud. Müügilolevate e-raamatute võrdlusest selgub, et müügivõrgus on siiski epub- ja pdf-vormingus raamatud. Seega võib eeldada, et teistes vorminguis avaldatud raamatuid on tehtud nii kirjastuskogemuse saamiseks, uute vormingutega katsetamiseks kui ka tellimustööna teiste riikide raamatuturule.

3.2. E-raamatute avaldamise, valmistamise ja turustamise põhimõtted

E-raamatute avaldamise, valmistamise ja turustamise põhimõtetest ülevaate saamiseks analüüsiti ankeetküsitluse vastuseid. Tabel 2 (lk 53) esitleb kirjastajate kaalutlusi e-raamatuna avaldatava teose valikul. Sobivate lepingutingimuste korral teevad kõigist oma raamatuist e-raamatud 14 vastanut (46,6%). Üheksa kirjastajat (30%) prognoosib tulevase e-raamatu edukust turul ning teeb oma valikud sellest lähtuvalt. Neli

kirjastajat (13,4%) jätab e-raamatu tegemata kulukamaist, näiteks illustreeritud raamatutest.

Tabel 2. E-raamatute avaldamiseks valimise põhimõtted

E-raamatute avaldamiseks valimise põhimõtted	Kirjastajate arv
Teeme e-raamatu kõikidest kirjastatavatest raamatutest, kui lepingutingimused lubavad	14
Prognoosime müügiedu	9
Jätame välja kulukamad raamatud	4
Teeme e-raamatuid tellimusel	2

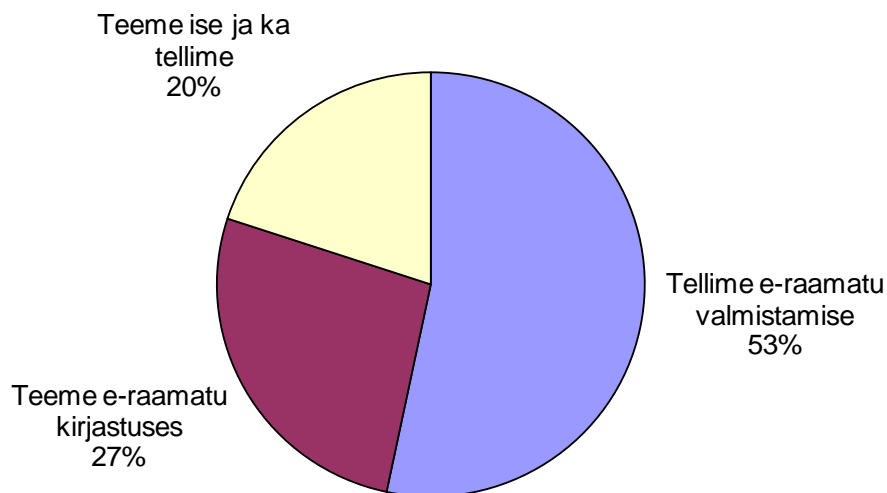
Muude kaalutlustena toodi esile, et väikese sihtgrupi korral avaldatakse raamat ainult e-raamatuna kulude kokkuhoiu eesmärgil. Üks kirjastaja kommenteeris küsimust järgnevalt:

„E-raamatut on lihtsam kujundada kui trükist, seepärast saab see kõigepealt valmis. Kui ostetakse, kujundan ka paberraamatu, muidu mitte, sest ei tasuks ära.“

Küsitletud kirjastajaist üks kirjastas ainult e-raamatuid. Enimmainitud vastuse valik näitab kirjastajate soovi tuua kohalikule raamatuturule võimalikult palju e-raamatuid. Müügiedu prognoosimine ja kulukamate raamatute kõrvalejätmine rõhutab, et kirjastamisel tuleb olulise tegurina arvestada siiski ka tegevuse tulusust.

Neljandale uurimisküsimusele vastamist iseloomustab joonis 2 (lk 54). Kirjastajailt küsiti, kas nad valmistavad oma e-raamatud ise või kasutavad raamatutootja ja/või vahendaja teenuseid. Üle poole vastanud kirjastajatest (16 ehk 53,3%) tellib e-raamatu valmistamise, ligi veerand (8 ehk 26,7%) teeb e-raamatud valmis oma kirjastuses ning viiendik (6 ehk 20%) kasutab mõlemat võimalust – teeb ise e-raamatuid ning vajadusel ka tellib valmistamise. Intervjueeritava nr 1 sõnul kasutab nende kirjastus raamatute valmistamiseks kolme erineva vahendaja teenuseid. Intervjueeritav nr 2 selgitas, et nende kirjastus varasemalt tellis e-raamatute valmistamise, kuid nüüd on otsustanud iseseisvalt raamatufaile toota. Kuna enim kasutatava viisina märgiti e-raamatu tellimist tootjatelt, siis saab vastuste põhjal välja tuua e-raamatute valmistamisega tegelevate firmade (näiteks EDRK ja Digira) olulise rolli Eesti

e-raamatute kirjastamise arengus. Samas omandavad kirjastused ka iseseisvalt vajalikke kogemusi uues vormingus teoste loomiseks ning sobivate tingimuste korral toodavad oma raamatufailid ise, hoides nii eeldatavalt kokku kirjastuskulusid. E-raamatute valmistajad (EDRK ja Digira) tegutsevad paralleelselt ka e-raamatute kirjastajatena.

Joonis 2. E-raamatute valmistajad

E-raamatute turustamiseks kasutavad kõik küsitlusele vastanud kirjastused vahendaja teenuseid e-raamatupoodide ja erinevate müügiplatvormide näol. Üks kirjastaja mainis, et kasutab oma e-raamatute levitamiseks ainult Rahva Raamatu veebipoodi. Üheksa kirjastajat ehk 30% müüsid e-raamatuid ka oma kirjastuse müügikeskkonna või kodulehe kaudu. Seega ei leidunud 2016. aastal enam kirjastajaid, kelle e-raamatute ainsaks levikanaliks oleks kirjastuse koduleht. Siit järeldub, et vahendajad on tänaseks saavutanud võtmeasukohti Eesti e-raamatute levitamisel. Antud arvamust kinnitab intervjuueeritava nr 1 väide, et kirjastus müüb ilma vahendajata väga väikese protsendi oma e-raamatuist ning seda võimalust kasutatakse üha vähem.

3.3. Probleemid e-raamatute väljaandmisel ja turustamisel

E-raamatute kirjastamisega kaasnevate probleemide uurimiseks esitati esmalt küsimus taolise kirjastustegevusega seonduvate ootuste osas. Küsitlusele vastanuist 12

kirjastajat (40%) leidis, et e-raamatute kirjastamine vastas nende ootustele, 11 väljaandjal (36,7%) ei kulgenud tegevus ootustekohaselt ning seitse (23,4%) ei osanud täpsemalt öelda. Kirjastajail, kelle e-raamatute väljaandmine ei olnud ootustele vastanud, paluti välja tuua ebaedu peamised põhjused (tabel 3). Kõik 11 vastanut tõid ootustele mittevastavuse põhjuseks e-raamatute lugemisharjumuse puudumise. Oluliselt väiksemateks probleemideks pidasid kirjastajad e-raamatute ja lugerite liiga kõrget hinda, ostjate väheseid tehnilisi oskusi või kehva varustatust lugemisvahenditega. Kolm intervjuueritut rõhutasid oma kirjastuse väga madalat ootust tegevuse tulususe osas, kuna protsess on alles algusjärgus ja e-raamatute ostjaskond kujunemas. Nii võib tõdeda, et üsna võrdselt leidub kirjastajaid, kes on oma kirjastustegevust prognoosides olnud suhteliselt realistlikud ning neid, kes on Eesti e-raamatute turu arengu kiirust üle hinnanud. Märkimisväärne osa kirjastajaist ei omanud kindlat seisukohta, mis väljendab ilmselt e-raamatute kui tuluallika marginaalsust nende üldises tegevuses ja osundab äraootavale seisukohale turu arengu suhtes. Oluliseks peeti e-raamatute lugemisharjumuse kujundamist; hinda ja ostjate teadmiste-oskuste puudumist olulise takistusena ei nähtud.

Tabel 3. E-raamatute kirjastamise ootustele mittevastavuse põhjused

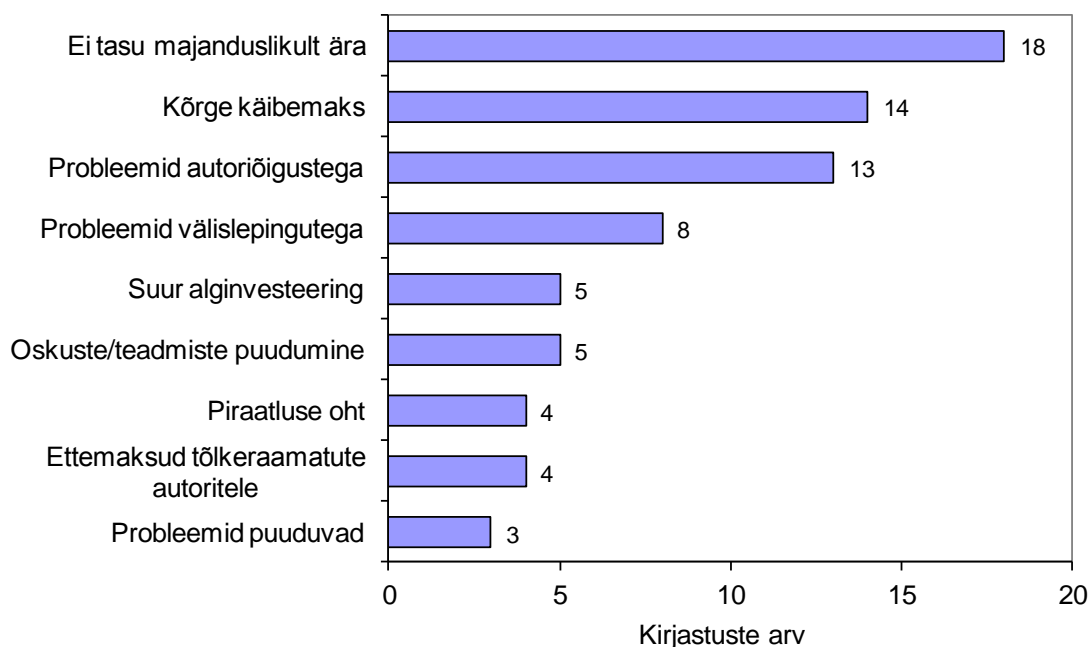
E-raamatute kirjastamise ootustele mittevastavuse põhjused	Kirjastajate arv
Ostjal puudub e-raamatute lugemisharjumus	11
E-raamatud on liiga kallid	4
Ostjail on vähe tehnilisi oskusi	3
Ostjail on vähe tehnilisi vahendid	2
E-raamatute lugerid on liiga kallid	2

E-raamatute väljaandmisel ning turustamisel tekkinud probleeme kirjeldavad joonised 3 (lk 56) ja 4 (lk 57). Antud küsimustele vastates sai valida mitu vastusevarianti.

E-raamatute kirjastamisel eristus kirjastajate vastustest suurima probleemina (joonis 3, lk 56) tegevuse majanduslik mittetasuvus, mida tõi esile 18 vastanut ehk 60% kirjastajaist. Üsna võrdselt peeti takistavaks teguriks ka e-raamatute liiga kõrget

käibemaksu (14 vastanut, 46,7%) ning autoriõigusega seonduvaid probleeme (13 vastust, 43,4%). Suuremaks probleemiks osutusid ka välislepingutega seonduvad takistused e-raamatute avaldamisel (8 vastust, 26,7%). Leidus ka kolm kirjastajat, kes ei olnud e-raamatute avaldamisel probleeme kohanud. Intervjueeritav nr 1 tõi probleemina esile, et e-raamatute vastu on Eestis huvi väga väike. Tema sõnul „meediast paistab [huvi] ... ebaproportsionaalselt suurem, kui see tegelikult on. Kuna ühest küljest [on see] uue meedia teema, siis tundub seksikas, aga tegelikult [on e-raamat] väga nišikaup ja inimesed, kes sellest kirjutavad, on sageli selle teema fännid“.

Antud küsimuse valikvastustest saab välja tuua seose kirjastustegevuse majandusliku mittetasuvuse ning kõrge käibemaksu vahel, millest kõrge käibemaks on suurima esiletoodud probleemi üks põhjustajaist. Kirjastajate poolt esitatud autoriõigustest tulenevaid takistusi rõhutas ka intervjueeritav nr 1, kelle sõnul ei soovi mitmed Eesti autorid oma teoseid e-raamatuna avaldada. Üllatav ei olnud ka välislepingutes sätestatud piirangute äramärkimine, kuna sama probleem kerkis esile kõigis läbiviidud intervjuudes – lepingud välisautoritega ei luba alati koos paberraamatuga e-raamatut avaldada. Piraatluse ohtu suure takistusena ei nähtud, mis näitab kirjastajate usaldust lugejaskonna teadlikkuse suhtes autoriõigustega arvestamisel.

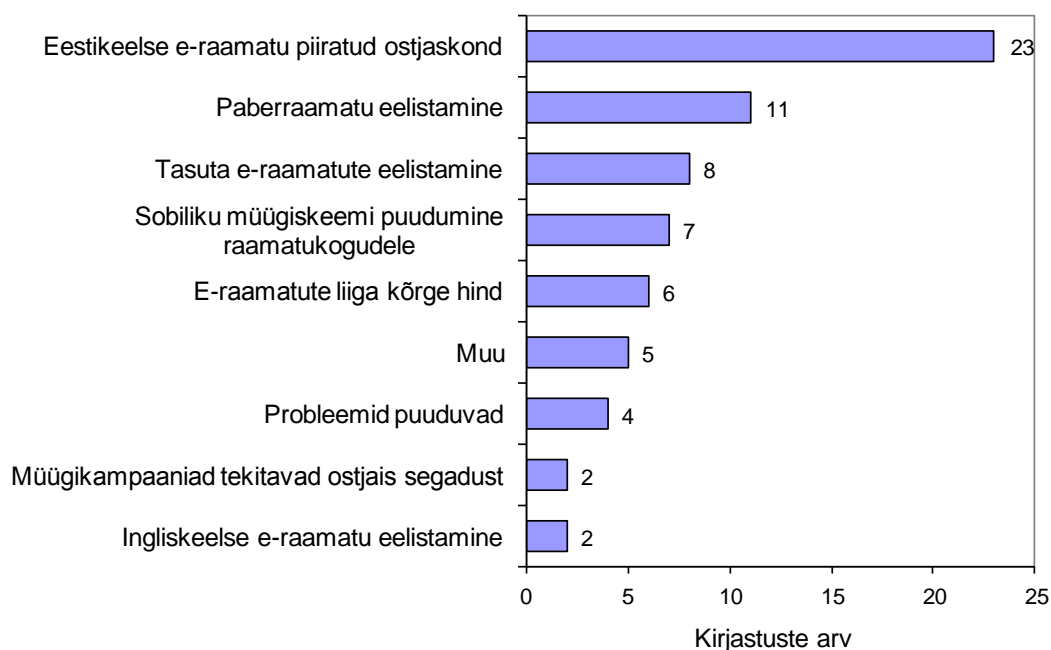
Joonis 3. Probleemid e-raamatute väljaandmisel

E-raamatute müümise suurimaks takistuseks (joonis 4) pidasid ankeetküsitlusele vastanud eestikeelse raamatu piiratud ostjaskonda (23 vastust, 76,7%). Kirjastajad tõid enim esile ka paberraamatute (11 vastust, 36,7%) ja veebist tasuta kasutatavate e-raamatute (8 vastust, 26,7%) eelistamist potentsiaalsete ostjate poolt. Vastanuist seitse kirjastust (23,4%) osutasid, et puudub sobiv müügiskeem, mis võimaldaks oma teoseid raamatukogudele müüa. Samas pidas üks vastanu oluliseks kommentaaris rõhutada antud müügisüsteemi olemasolu. Teised väljapakutud vastusevariandid leidsid äramärkimist üksikute vastanute poolt.

Lisaks küsimuses pakutud valikvastustele toodi kirjastajate poolt esile täiendavaid kirjastustegevust pärssivaid tegureid:

- kirjastusel puudub piisav kogemus e-raamatute turundamiseks;
- peale "Rahva Raamatu" ei võta teised poed e-raamatuid otse autoritelt müüki;
- ostjal puuduvad tehnilised vahendid ja harjumus e-raamatut kasutada;
- EDRK ning e-raamatute müüja võtavad 25% vahendustasu;
- e-pubi vormingut valdavad liiga vähesed kujundajad.

Üks vastanud kirjastaja oli kriitiline e-raamatuturu suhtes ning väitis, et „*Eestis pole [e-raamatute] turgu, on turu imitatsioon*“. Müügiprobleeme ei olnud neljal kirjastajal.

Joonis 4. Probleemid e-raamatute müümisel

Intervjueeritav nr 1 iseloomustas põhjalikumalt e-raamatute müügiga seotud tegevust. Ta mainis, et e-raamatu müük sarnaneb iseloomult allahinnatud raamatu müümisele ning paari viimase aastaga on e-raamat läinud hüppeliselt kallimaks, kuna müüdavamate e-raamatute hulgas on olulisel määral 17 – 18 eurot maksvaid raamatuid. Tema sõnul on müüdavamad e-raamatud seotud erinevate kampaaniatega:

„Näiteks ... lugerite või tahvelarvutite maaletooja ostab kirjastustelt mingi hulga litsentse kokku, et teha pakkumist – ostad tahvli, seal on viis raamatut sees. See natuke võltsib [müügi]numbreid. Tegelik müük, kus inimesed on raha välja käinud, ei käi sinna sisse alati. ...[Ka] massi-erikampaaniad - ... mõne euro eest nädal aega – tekitavad segadust. Numbrina on see suur, aga tuluna pisike.“

Ka osutus intervjueeritava nr 1 firmale probleemseks Elisa e-raamatulaenus, sest e-raamatute eest saadav tulu oli väga väike ning pärast pooleaastast katsetamist süsteemist loobuti. Tema arvamusel oli e-raamatute osakaal 2015. aastal Eesti raamatumüügiturust 1,2%.

Tuleb nentida, et vastuste põhjal selgunud tänane suurim e-raamatute müüki takistav probleem ehk eestikeelse raamatu väike ostjaskond jääb probleemina püsima ka edaspidi. Aja jooksul võib väheneda paberraamatute eelistamine, kuid arvatavalt jääb populaarseks ka tasuta e-raamatute allalaadimisvõimalus veebist. Lahendamist vajavad probleemid on raamatukogudele sobivate müügivõimaluste loomine ning e-raamatute hinnakujunduspoliitika.

3.4. Positiivsed kogemused e-raamatute kirjastamisel

Ankeetküsitluse 11. küsimuse valikvastused võimaldasid kirjastajail välja tuua e-raamatute avaldamisel saadud positiivseid kogemusi, mida iseloomustab tabel 4 (lk 59). Ülekaalukalt pidasid kirjastajad olulisimaks omandatud uusi teadmisi ja oskusi (24 vastanut, 80%). Neile oli oluline ka oma kirjastuse teadvustamine lugejaskonnale huvitavate e-raamatute pakkujana ning positsioneerumine e-raamatute kirjastusturul. Loodetud tulu teenimist esitasid vastusena vaid mõned kirjastajad. Neli kirjastajat ei osanud positiivseid kogemusi välja tuua. Intervjueeritav nr 3 kommenteeris küsimust järgnevalt:

„ ... arvan, et mingi põlvkond lähebki e-raamatute peale ära ja eriti näiteks ulmekirjanduse lugejad. ...nemad võib-olla ostavad e-raamatuid rohkem ja tänu sellele me saame nendeni jõuda nende raamatutega....võib-olla nad paberraamatut ei osta, aga e-raamatut ostavad.“ Vastustest võib järeldada, et tänast tegevust e-raamatute avaldamisel näevad kirjastajad hüppelauana uuele turule sisenemisel ning panusena tulevikku. Omandades ise uusi teadmisi ja oskusi otsitakse kohta teiste e-raamatuid avaldavate kirjastuste hulgas ning soovitakse ka lugejaile meelde jääda. Kuigi loodetud tulu on saanud uuest kirjastustegevusest vähesed, siis tsiteerides intervjuueeritavat nr 1 „e-raamatud ei ole meie jaoks asi, mida me põhimõtteliselt ei tee.“

Tabel 4. Positiivsed kogemused e-raamatute kirjastamisel

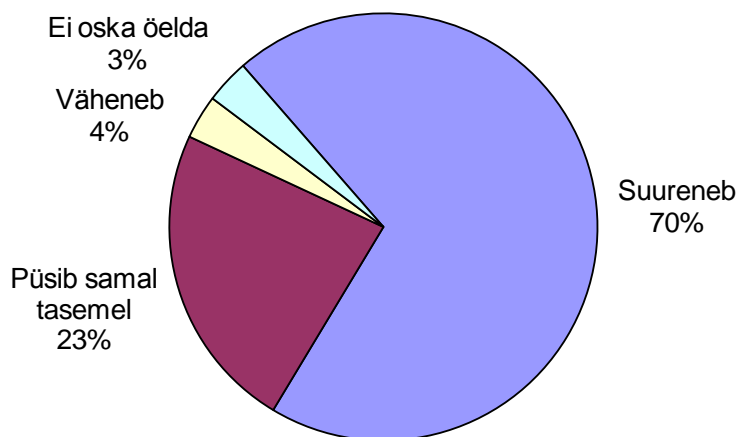
Positiivsed kogemused	Kirjastajate arv
Oleme saanud uusi teadmisi ja oskusi	24
Oleme teatud lugejaskonnale teadvustanud, et meie kirjastus pakub neile huvitavaid e-raamatuid	13
Oleme ennast positioneerinud e-raamatu kirjastajana	9
Oleme saanud loodetud tulu	4
Ei oska öelda	4

3.5. Kirjastajate kavatsused ja prognoosid e-raamatute väljaandmisel

Tasuliste e-raamatute väljaandmise osas olid küsitlusele vastanud valdavalt arvamusel, et nad jätkavad tegevust lähemal kolmel aastal (26 vastanut, 86,7%). Jaatavalt vastanute hulgas kavatses sellekohast kirjastustegevust suurendada kümme (38,5%) ning samale tasemele jääda 16 (61,6%) kirjastajat. Seega e-raamatute väljaandmist jätkavad kirjastajad olid oma arvamustes optimistlikud – keegi neist ei kavatsenud e-raamatute kirjastamist vähendada. Üks kirjastaja plaanis tegevuse ajutiselt peatada, kuid mitte lõpetada. Kolmel kirjastajal ei olnud selget seisukohta.

Eesti e-raamatute väljaandmise prognoosimisel järgnevas kolmeks kuni viieks

aastaks (joonis 5) arvas 70% kirjastajaist, et see suureneb, 23,4% arvas, et püsib samal tasemel ning üks vastaja ennustas kirjastustegevuse vähenemist lähiaastail.

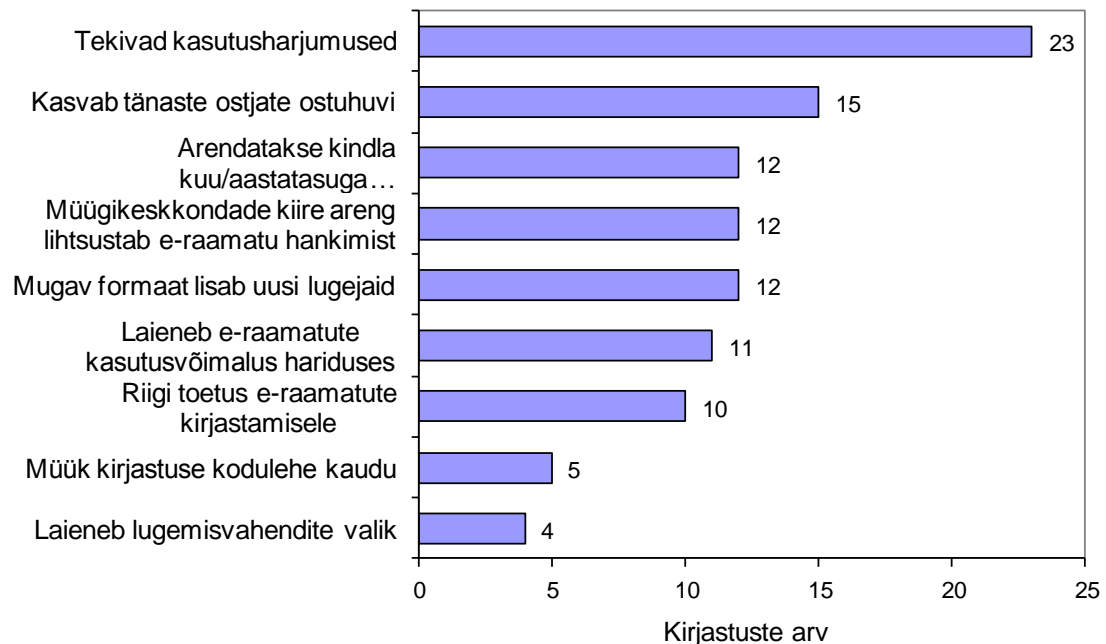

Joonis 5. E-raamatute kirjastamise tulevikuprognosis

Ühe vastanu sõnul on „*e-kirjastamine ... täna pigem hobi, tulevikus saab sellest ka Eestis kasvav trend*“⁶. Intervjueeritava nr 2 sõnul on Eesti kirjastajad viimased viis aastat olnud ootuses, et e-raamatute müük hakkab kiiresti kasvama, kuid tänaseks seda juhtunud ei ole. Oma ennustustes olid tagasihoidlikud ka teised intervjueeritavad. Nii võib väita, et kuigi valdav enamus vastanuist plaanis e-raamatute avaldamist lähitulevikus jätkata, siis pigem eelistati oma tegevusega jääda senisele tasemele ning kiiret kirjastamis- ja müügikasvu e-raamatuile Eestis ei ennustatud.

Oma kirjastuse e-raamatute müügi võimaliku kasvu põhjustena (joonis 6 lk 61) nägid küsitletud kirjastajad valdavalt e-raamatute kasutusharjumuste teket (23 vastust, 76,7%). Kõige vähem oluliseks teguriks peeti e-raamatute müüki oma kodulehe kaudu ning vajalike lugemisvahendite valiku laienemist. Ülejäänud vastusevariandid leidsid üsna võrdset äramärkimist. Riigi toetust e-raamatute levikul oli valikvastuse variandis täpsustatud käibemaksu alandamise ja raamatukogudele sobivate müügivõimaluste loomisega. Kuna e-raamatute kasutusvõimaluse kasvu hariduses saab kaudselt samuti riiklikuks toetuseks lugeda, siis selgus, et kirjastajad loodavad ühiselt ka riigi toele e-raamatute kirjastamise arengus. Üks vastanu oli kommentaaris kriitiline tänase kultuuripoliitika suhtes ning arvas, et Eesti kirjakultuur püsib ainult tänu toetustele ja

lugemise võimalik kasv on sellest otseses sõltuvuses. Vastustes leidis taas kinnitust väide, et suurema hulga Eesti e-raamatute väljaandmine rikastaks müügilolevate e-raamatute valikut, mis omakorda tooks juurde uusi tarbijaid, kasvataks seniste ostjate huvi ning aja jooksul tekitaks e-raamatute kasutusharjumuse.

Joonis 6. E-raamatute müügi võimaliku kasvu põhjused

Kokkuvõtteks võib öelda, et uurimisandmete analüüs andis vastuse kõigile seitsmele uurimisküsimusele. Müügivõrgus tuvastatud 2834 teose põhjal saab väita, et Eestis avaldati aastail 2011 – 2015 vähemalt 2900 tasulist eesti- ja venekeelset e-raamatut. Kuna e-raamatud ei ole riikliku statistika objekt, siis täpset e-raamatute arvu ei õnnestunud andmete puudumise tõttu välja selgitada. Töös selgitati välja 37 suurimat, uuritud ajaperioodil vähemalt kümme e-raamatu nimetust avaldanud kirjastajat (tabel 1 lk 49). Müügivõrgus olevate tasuliste e-raamatute arvu järgi oli Eesti suurimateks kirjastajateks Ersen, Varrak, FUTU Print, Tänapäev, Loomingu Raamatukogu ja Eesti Digiraamatute Keskus. E-raamatute peamiseks kirjastusvorminguks olid aastail 2011 – 2015 epub, väiksemal määral avaldati e-raamatuid pdf-vormingus. Tasulised e-raamatud valmistasid valdavalt raamatutootjad ja/või vahendajad kirjastajate tellimusel. Samas tegutsesid e-raamatute tootjad (näiteks EDRK ja Digira) ka kirjastajatena.

Suurimateks probleemideks olid kirjastajaile e-raamatute väljaandmisel ja

turustamisel eestikeelse raamatu piiratud ostjaskond, tegevuse majanduslik mittetasuvus, e-raamatutele kehtiv kõrgem käibemaksumäär ja autoriõigustest tulenevad kirjastusprobleemid. Positiivsete kogemustena hinnati enim uues vormingus teoste avaldamisel omandatud teadmisi ja oskusi, oma kirjastuse teadvustamist lugejaile huvitavate e-raamatute pakkujana ning positsioneerumist e-raamatute kirjastusturul. Järgneva kolme aasta vaates oldi optimistlikud ning plaaniti tasuliste e-raamatute avaldamist jätkata, kuid mahu osas eelistati jääda tänasele tasemele. Eesti e-raamatute väljaandmist prognoositi kasvavana ning olulist rolli nähti antud majandusvaldkonnas riigi toetusel, kuid kiiret kirjastamis- ja müügi kasvu e-raamatuile järgneval kolmel kuni viiel aastal Eestis ei ennustatud.

4. DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED

Järgnevas peatükis võrreldakse magistritöö tulemusi ülevaatepeatükis kajastatud autorite varasemate seisukohtadega ja analoogsete teostatud uuringutega. Samuti antakse soovitusi võimalike jätku-uuringute läbiviimiseks.

Käesoleva uurimistöö üks eesmärk oli välja selgitada Eestis ilmunud tasuliste eesti- ja venekeelsete e-raamatute avaldamise maht ja enim e-raamatuid avaldanud kirjastused aastail 2011 – 2015. Varasemalt on Eestis ilmunud e-raamatute avaldamisega seotud arvandmeid uurinud Helen Reiser (2011) ja Arunas Gudiničius (2013). Eelneva kahe uurimuse tulemused ei ole antud magistritööga otseselt võrreldavad, kuna erinev on nii uurimisalune kirjastusperiood kui ka keeleline printsip. Samuti ei selgu Reiseri (2011) tööst üheselt, kas tegemist on ainult tasuliste e-raamatute uuringuga. Reiseri (2011, lk 40) andmetel oli seisuga 02.02.2011 müügivõrgus umbes 770 eestikeelset e-raamatut ning nimetuste arvult oli esikohal kirjastus Ersen. Käesolevast uurimusest selgus, et Ersenil oli ka aastail 2011 – 2015 ilmunud e-raamatuist müügil enim teoseid ning järelikult oli kirjastus suutnud oma juhtpositsiooni viie aasta lõikes säilitada. Gudiničius (2013, lk 49) tõi oma uurimuses välja ligikaudu 3200 unikaalset e-raamatut, mis olid 01.09.2013 Eesti müügikeskkondades kättesaadavad. Sarnaselt Reiseriga (2011) ei piiranud Gudiničius (2013) oma uurimuses teoste ilmumisaega ega keelt. 2011. ja 2012. aastal toodetud e-raamatute arve on kajastatud üksikute kirjastuste lõikes ka Eesti Konjunktuuriinstituudi (2013) uuringus, kuid siin esitatakse samuti kõigi ilmunud e-raamatute andmed.

Käesolevas magistritöös tuvastati, et veebruaris 2016 oli müügivõrgus 2834 tasulist eesti- ja venekeelset e-raamatut. Selle põhjal saab väita, et aastail 2011 – 2015 ilmus Eestis vähemalt 2900 eelmainitud teost. 183 kirjastajast oli üle 100 e-raamatu müügil Ersenil, Varrakul, FUTU Prindil, Tänapäeval, Loomingu Raamatukogul ja Eesti Digiraamatute Keskusel. Enamus kirjastajaid oli e-raamatuid avaldanud väga väikeses mahus ning teinud seda pigem uute vormingutega katsetamiseks. Gudiničiuse (2013, lk 52) andmetel olid suurimateks e-raamatute kirjastajateks Varrak, FUTU Print, Hea Lugu ja Kultuurileht. 2015. aasta Eesti suurimate e-raamatute kirjastajatena

nimetas Rüdiger Wischenbart (2015, lk 90) Varrakut ja FUTU Printi. Käesoleva magistritöö andmetel juhib aastail 2011 – 2015 müügivõrgus olevate e-raamatute nimetuste arvu poolest kirjastus Ersen Varraku ja FUTU Prindi eest.

Kuna Eesti e-raamatute väljaandmist kajastavad statistilised andmed uuritava ajavahemiku kohta praktilised puuduvad, siis saadi uurimistulemus müügikeskkondades leiduva informatsiooni analüüsimise teel ja avaldatud e-raamatute täpset arvu välja selgitada ei õnnestunud. Käesoleva magistritöö üheks soovitusena on võrdselt trükitud raamatutega määratleda ka Eesti e-raamatud riikliku statistika koostamise objektina, mis võimaldaks alustada nende statistiliste andmete kogumist ning saada nii tõendatud ülevaade ilmuvate e-raamatute hulgast ja kirjastustegevusest antud valdkonnas. Töö autor nõustub Gudinavičiusega (2013, lk 52), kes nägi probleemseks e-raamatute usaldusväärse statistika puudumist Balti riikides.

Soules (2009) ja Claypool (2011) on üheks oluliseks väljakutseks pidanud e-raamatu kirjastamisel sobiva tehnoloogilise platvormi valikut ning e-raamatu kasutatavust erinevate tehniliste vahenditega. Tundub, et Eesti kirjastajad on selle küsimuse enda jaoks lahendanud ning teostatud uuringu põhjal võib sobivaks failivorminguks pidada epub-i. Samuti on aastail 2011 – 2015 Eestis välja antud pdf-vormingus raamatuid, kuid teisi failivorminguid on katsetatud pigem teadmiste ja kogemuste omandamiseks.

E-raamatute väljaandmisel on käesoleva uuringu tulemusel oluline roll tootjail (näiteks EDRK ja Digira), kellelt tellib e-raamatu valmistamise valdav osa kirjastajaist. Raamatute müügiks kasutatakse erinevaid müügikeskkondi ja arenevaid e-laenusplatvorme, kuid oma kirjastuse koduleht on e-raamatute levitamisel tähtsuse kaotanud. Siin erinevad Eesti kirjastajad näiteks Rootsi väljaandjatest, kes Wilsoni (2015, lk 8) uuringu tulemusel hindasid e-raamatute hõlpsat müügivõimalust otse lõpptarbijale oma kirjastuse veebilehe kaudu. Antud erinevuse põhjuseks võib olla Eesti raamatumüügikeskkondade edukas arendamine suurte vahendajate Krisostomus, Apollo ja Rahva Raamat poolt, mis Wischenbarti (2015) hinnangul on ka üheks digiraamatute kirjastamist soodustavaks faktoriks.

Mitmed varasemad uuringud (Tomašević & Despot, 2014, Gudinavičius *et al*, 2015, Wischenbart, 2015) on kirjastustegevust pärssivaks teguriks pidanud väikeste riikide ja keelegruppide korral emakeelsete e-raamatute turu piiratust. Ka käesolevas

uuringus pidasid Eesti kirjastajad seda suurimaks takistuseks e-raamatute müümisel. Tomašević ja Despot (2014), Maceviciute (*et al*, 2015) ja Wischenbart (2015) on rõhutanud Euroopa kirjastajate tugevat vastuseisu e-raamatute ebaproportsionaalselt suurele käibemaksule, mis võrreldes paberraamatuga muudab lõpptarbijale raamatu hinna ebasobivaks. Käesolevas magistritöös selgus, et ka Eesti kirjastajaile on koos e-raamatute kirjastamise majandusliku mittetasuvusega probleemiks liiga kõrge käibemaks. Kuigi käibemaksu langetamise osas kiiret lahendust ei nähta, soovitab töö autor Kultuuriministeeriumil ja Riigikogu kultuurikomisjonil jätkata võitlust Eesti kirjastajaile soodsa lahenduse leidmisel. Uuringust selgus, et kirjastajad loodavad riigi toetusele ka e-raamatute kasutusvõimaluse suurendamisel hariduses. Vajadust selle järele on rõhutanud ka Leedu uurijad (Gudinavičius *et al*, 2015). Erinevalt Rootsis läbi viidud uurimusest (Maceviciute *et al*, 2015) võimalikku piraatlust e-raamatute leviku takistusena Eestis ei nähtud, mis magistritöö autori hinnangul viitab kirjastajate usaldusele lugejaskonna suhtes autoriõigustega arvestamisel. Eesti kirjastajate arvamus ühtib Wilsoniga (2015, lk 10), et e-raamatute müügiks ja laenutamiseks raamatukogudele puuduvad sobivad ärimudelid.

Helen Reiseri seminaritöö (2011) käigus läbi viidud küsitlusest selgus, et 2011. aastal piirasid e-raamatute levikut Eestis lugemisseadmete liiga kõrge hind, piiratud nimetuste valik ning kasutajate liigne konservatiivsus. Viis aastat hiljem on Eestis e-raamatute lugemisevahendite valik oluliselt laienenud, nende hind langenud ning antud uurimistöö tulemusel saab lugemisseadmete hinda ja kättesaadavust pidada kirjastajaile vähetähtsaks probleemiks. Ka see järeldus erineb Euroopa riikide uuringutulemustest (Maceviciute *et al*, 2015, Gudinavičius *et al*, 2015), milles peeti ostjatepoolse vähese nõudluse põhjuseks e-raamatu osas teoste kasutamiseks sobiva tehnilise vahendi puudumist. Seega võib väita, et Eesti e-raamatu potentsiaalne lugeja on kohalike kirjastajate arvates e-raamatute kasutamiseks valmis teadmiste, oskuste ja lugemisevahendite poolest, kuid puudu jääb kasutusharjumusest. Reiseri (2011, lk 70) poolt välja toodud suurim takistus e-raamatute kirjastamisel ehk autoriõigustega seonduvad probleemid on käesoleva uuringu andmetel Eesti kirjastajate jaoks püsima jäänud.

E-raamatute kirjastamisel saadud positiivseid kogemusi võib käsitleda antud valdkonna arengut stimuleerivate faktoritena. Käesolev uuring tõi positiivsete kogemustena esile kirjastajate omandatud uued teadmised ja oskused, enda

teadvustamise lugejaskonnale ning positsioneerumise e-raamatute kirjastajana. Siin ühtib Eesti kirjastajate tegevus PricewaterhouseCoopers'i (2013, viidatud Tomašević & Despot, 2014) uurimuse soovitusel, mille põhjal kirjastajad peaksid sisenema digiraamatute tootmisse ning hoolimata võimalikest lühiajalistest tagasilöökidest ennast kehtestama e-raamatute kirjastajana. Töös selgus, et Eesti kirjastajad loodavad e-raamatute müüki enim kasvatada lugejaskonna kasutusharjumuse tekkimise abil. Ka Wischenbart (2015) peab oma ülevaates e-raamatute tarbijate sihtgrupi väljakujunemist oluliseks stimuleerivaks teguriks.

Magistritööst selgus, et e-raamatute väljaandmise perspektiivis on Eesti kirjastajad optimistlikud ning plaanivad jätkata. Viis aastat tagasi väitsid pea kõik kirjastajad Reiseri (2011, lk 71) uuringus, et kavatsevad e-raamatute väljaandmist suurendada, kuigi e-kirjastamist Eestis lähiajal kasumliku tegevusena ei nähtud. Kuna tänaseks olulist tulu kirjastustegevusest saadud ei ole, siis eelistasid küsitletud käesolevas uuringus jääda tegevusega senisele tasemele ning suurt kirjastamis- ja müügikasvu e-raamatuile Eestis järgneval kolmel kuni viiel aastal ei ennustatud. Reiseri (2011, lk 71) poolt esile toodud arenguperspektiiv e-raamatute valiku kiire laienemise osas on tänaseks rakendunud. Samas leidis ka käesolevas uuringus kinnitust väide, et uute raamatunimetuste lisandumine rikastaks müügilolevate e-raamatute valikut ning aitaks kaasa e-raamatute tarbimisharjumuse kasvule.

Käesoleva uurimuse põhjal joonistub välja trend, et Eesti kirjastajaile ei ole e-raamatud kujunenud veel 2016. aastal tooteks, mille peamine eesmärk on tulu teenida. Pigem eelistatakse avaldada e-raamatuid võimalikult suures mahus, kujundada välja arvestatav valik antud tootesegmendis ning tekitada nii kasutajaile võimalus oma kirjastuse uudisteose hankimiseks kõrvuti trükisega ka elektroonilises versioonis. Kirjastustegevust prognoosivad e-raamatute väljaandjad üsna realistlikult, kuid leidub ka neid, kes on potentsiaalse uue turu arengu kiirust üle hinnanud. Kuna märkimisväärne osa kirjastajaist ei väljenda selget seisukohta oma e-raamatute kirjastamise edukuses, siis ilmselt on e-raamatud nende üldises tegevuses marginaalsed tuluallikad. E-raamatute avaldamist nähakse hüppelauana uuele turule sisenemisel ning panusena tulevikku. Kuigi e-raamatute turu arengute suhtes ollakse äraootaval seisukohal, ei soovita siiski jääda kõrvale üldisest arengust. Kindlasti ei nähta täna Eesti e-raamatus ohtu paberraamatu kõrvaletõrjumisel. Nii võib soostuda aastal 2012 Serbinise (Wischenbart, 2015, lk 36) poolt välja öeldud väitega, et

digitaalse lugemisharjumuse teke võtab aega vähemalt paarkümmend aastat ning e-raamatute kasutamine ei muutu kõrvuti ülejäänud Euroopaga ka Eestis valdavaks enne 2020. aastate lõppu.

Kuna e-raamatute kirjastamist on suhteliselt noore tegevusvaldkonnana Eestis uuritud väga vähe, siis leidub küllaldaselt uurimisprobleeme, mille lahendamisele saavad keskenduda järgnevad uurimused. Jätku-uuringuis oleks otstarbekas tegeleda tasuta avaldatavate e-raamatute väljaandmise ja seda tegevust toetavate rahastusmudelite uurimisega. Samuti võiks välja selgitada suurimad tasuta e-raamatuid avaldavad väljaandjad ja keskkonnad, mis tasuta e-raamatuid pakuvad. Eraldi uurimisobjekt võiks olla elektrooniline kirjastamine ülikoolide kirjastuste poolt, sealhulgas ka e-õpikute ja elektrooniliste õppematerjalide avaldamine. Lisaks e-raamatute kirjastamisele oleks sobivaks uurimisvaldkonnaks e-raamatute kuu- või aastapõhiste tasudega laenutusplatvormide areng Eestis. Tasulise raamatulaenutuse kõrval saaks uurida e-raamatute väljaandmise tasuvust kirjastajaile ning kasutajauuringute abil e-raamatute potentsiaalse tarbija ootusi. Kuna käesolevas uuringus rõhutasid mitmed kirjastajad sobiva müügiskeemi puudumist raamatukogudele, siis positiivseteks arenguteks selles suunas oleks oluline saada ülevaade nii kirjastajate ootustest kui ka erinevate raamatukogutüüpide vajadustest e-raamatute hankimisel. Vastavasisuline uurimus oleks kindlasti abiks Eesti Kultuuriministeeriumile ühtse e-raamatute laenutuskeskkonna arenduse käivitamisel. Käesoleva uuringu kordusuuring viie aasta pärast võimaldaks analüüsida Eesti tasuliste e-raamatute kirjastamise arengu trende ja tempot.

KOKKUVÕTE

Kaasaegses ühiskonnas on tulemusliku äritegevuse alus edukas kohanemine keskkonnast tingitud muutustega ning uute loodud võimaluste otstarbekas ärakasutamine. Muutused on toimunud ka kirjastusmaastikul – sajandeid kestnud paberraamatute lugemistraditsiooni kõrvale on soovijaile lisandunud võimalus lugeda raamatut seda käes hoidmata, elektroonilisel kujul. 1971. aastal USAs avaldatud esimese e-raamatu kirjastamisest on möödunud 45 aastat. Selle aja jooksul on teadlased püüdnud defineerida e-raamatu kujunevat ja muutuvat mõistet ning prognoosida e-raamatute kirjastamise arengut, nähes e-raamatuis kohati ka otsest ohtu trükitud raamatute asendajana. Kirjastajatele kogu maailmas on need aastakümned kulgenud vaheldumisi tõusu- ja mõõnaperioodidega, mida on mõjutanud nii tegevust soodustavad kui ka takistavad tegurid. Siiski võib väita, et tänaseks on e-raamat leidnud omale kindla koha paberraamatute kõrval.

Eesti e-raamatute väljaandmine elavnes 2010. aasta sügisel, kui mitmed raamatukirjastajad alustasid oma e-raamatute avaldamist ja müüki epub-formaadis. Nii võib väita, et Eesti tasulisi e-raamatuid on aktiivselt kirjastatud viimased viis aastat. Sellest tingituna oli käesoleva magistritöö eesmärk välja selgitada Eestis avaldatud tasuliste eesti- ja venekeelsete e-raamatute avaldamise maht ja enim e-raamatuid avaldanud kirjastused aastail 2011 – 2015, leida ja hinnata kirjastajate seniseid kogemusi e-raamatute väljaandmisel, selle probleeme ja kordaminekuid ning prognoosida e-raamatute kirjastamise arenguid järgnevatel aastatel.

Magistritöös kasutati kombineerituna kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid uurimismeetodeid. Kolmele uurimisküsimusele vastamiseks koguti ja analüüsiti informatsiooni Eesti e-raamatute müügi ja laenutusega tegelevate institutsioonide ja asutuste kodulehekülgedelt. Neljale uurimisküsimusele vastamiseks viidi läbi uuring, mille esimeses etapis koguti andmeid kolme poolstruktureeritud intervjuu abil. Teises etapis viidi veebis läbi ankeetküsitlus, mille valimiks oli 50 e-raamatuid avaldavat Eesti kirjastajat. Veebiküsitlus toimus ajavahemikus 15.02 – 06.03.2016 ja küsitlusele vastas 32 kirjastajat ehk 64% küsitletuist. Kuna 2 vastanut olid avaldanud ainult tasuta

e-raamatuid, siis uurimisandmete analüüs teostati 30 kirjastaja vastuste põhjal.

Uurimistöö tulemusel tuvastati müügivõrgus 2834 unikaalset teost. Antud arvu põhjal saab väita, et Eestis avaldati aastail 2011 – 2015 vähemalt 2900 tasulist eesti- ja venekeelset e-raamatut. Täpset e-raamatute nimetuste arvu ei õnnestunud riiklike statistiliste andmete puudumise tõttu välja selgitada. 37 kirjastajat avaldas uuritud ajaperioodil vähemalt kümme tasulist e-raamatu nimetust. Müügivõrgus olevate tasuliste e-raamatute arvu põhjal oli Eesti suurimateks kirjastajateks Ersen, Varrak, FUTU Print, Tänapäev, Loomingu Raamatukogu ja Eesti Digiraamatute Keskus. E-raamatute peamiseks kirjastusformaadiks aastail 2011 – 2015 oli epub, kolmandik küsitletud kirjastajaist avaldas raamatuid ka pdf-formaadis. Tasulised e-raamatud valmistasid valdavalt raamatutootjad ja/või vahendajad kirjastajate tellimusel.

Suurimateks probleemideks olid kirjastajaile e-raamatute väljaandmisel ja turustamisel eestikeelse raamatu piiratud ostjaskond, tegevuse majanduslik mittetasuvus, e-raamatutele kehtiv kõrgem käibemaksumäär ja autoriõigustest tulenevad kirjastusprobleemid. Kirjastustegevust soodustavate positiivsete kogemustena hinnati enim uues formaadis teoste avaldamisel omandatud teadmisi ja oskusi, oma kirjastuse teadvustamist lugejaile huvitavate e-raamatute pakkujana ning positsioneerumist e-raamatute kirjastusturul. Järgneval kolmel aastal plaanis enamus kirjastajaist tasuliste e-raamatute avaldamist jätkata, kuid kirjastusmahu osas eelistati jääda praegusele tasemele. Eesti e-raamatute väljaandmist prognoositi kasvavana ning olulist rolli nähti antud majandusvaldkonnas riigi toetusel, kuid kiiret kirjastamis- ja müügikasvu e-raamatuile järgneval kolmel kuni viiel aastal Eestis ei ennustatud.

Uurimistöö tulemusena leiti vastused kõigile uurimisküsimustele ning jõuti püstitatud eesmärgile. Uuringu tulemusi saab kasutada alusmaterjalina uue säilituseksemplari seaduse juurutamisel ning hetkel kavandamisel oleva üle-eestilise e-raamatute laenutuskeskkonna arendamisel. Käesoleva magistr töö jätkuna oleks otstarbekas uurida tasuta avaldatavate e-raamatute väljaandmist ja seda tegevust toetavaid rahastusmudeleid, elektroonilist kirjastamist akadeemilistes kirjastustes, e-raamatute tasulist laenustestegevust ning e-raamatute kirjastamise tasuvust. Samuti võiks välja selgitada e-raamatute ostjate ootusi nii eraisikute kui raamatukogude lõikes.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et kaasaegsel Eesti kirjastusmaastikul on e-raamatud oma koha leidnud. Nende kasutajaskond õpib, kasvab ja harjub koos kirjastajatega. Kuigi

väljaandjate poolt nähtav suurim takistus ehk eestikeelse e-raamatu väike ostjaskond jääb probleemina püsima ka edaspidi, siis lahendamist ootavad raamatukogudele sobivate müügivõimaluste loomine ning e-raamatute õiglane hinnakujunduspoliitika. Oma tänast tegevust e-raamatute avaldamisel näevad kirjastajad hüppelauana uuele turule sisenemisel ning panusena tulevikku. Omandades ise uusi teadmisi ja oskusi püütakse asetuda teiste e-raamatuid avaldavate kirjastuste hulgas ning soovitakse ka lugejaile meelde jääda.

VIITEALLIKATE LOETELU

- Afanasjev, V. (01.12.2011). E-raamatute mõjust kirjakultuurile. *Sirp*.
<http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/e-raamatute-mojust-kirjakultuurile/>
 (25.03.2016).
- Alla, H. (24.04.2015). Digiraamatuid ei saagi laenutada. *Postimees*.
<http://pluss.postimees.ee/3167341/digiraamatuid-ei-saagi-laenutada> (25.03.2016).
- Alter, A. (22.09.2015). The Plot Twist: E-Book Sales Slip, and Print Is Far From Dead. *The New York Times*. http://www.nytimes.com/2015/09/23/business/media/the-plot-twist-e-book-sales-slip-and-print-is-far-from-dead.html?_r=2 (25.03.2016).
- Armstrong, C., Edwards, L., Lonsdale, R. (2002). Virtually there?: e-books in UK academic libraries. *Program*, 36(4), 216-227. Andmebaas Emerald (01.11.2015).
- Attwell, A. (2015). E-book. *Encyclopaedia Britannica*.
<http://www.britannica.com/technology/e-book> (25.03.2016).
- Christenson, P. (2015). TechTerms. *E-book*. <http://techterms.com/definition/ebook>
 (25.03.2016).
- Claypool, J. (2011). Publishing e-books: challenges and perspectives. Price, K., Havergal, V. (Toim.), *E-books in libraries: a practical guide* (lk 3-17). London: Facet Publishing.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Los Angeles: SAGE.
- Danet, P. (2014). The future of book publishing: seven technology trends and three industry goals. *Publishing Research Quarterly*, 30(3), 275-281. Andmebaas SpringerLINK (15.01.2016).
- Digira* (s.d.). <http://www.digira.ee/> (25.03.2016).
- Eesti Digiraamatute Keskus* (s.d.). <http://www.edrk.ee/millega-tegeleme/#kirjastajale>
 (25.03.2016).
- Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit* (2015). <http://www.itl.ee/auhinnad>

(25.03.2016).

Eesti Kirjastuste Liit (s.d.). <http://estbook.com/menuk/2015-2/> (25.03.2016).

Eesti Rahvusraamatukogu seadus. (2015). *RT I 2015*, 252.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/113032014018?leiaKehtiv> (25.03.2016).

ERSEN raamatupood (s.d.). <https://ersen.ee/shop/veetus/> (25.03.2016).

EVS-ISO 2789:2014. *Informatsioon ja dokumentatsioon. Rahvusvaheline raamatukogustatistika*. Tallinn: Eesti Standardikeskus.

Felt, K. (2011). E(esti)-raamatud on tulnud, et jääda. *Raamatukogu*, 3, 19-20.

Felt, K. (17.01.2016). *Päring* [E-kiri Eesti ISBN Agentuurile].

Gardiner, E., Musto, R. G. (2010). The electronic book. *The Oxford companion to the book*, 2, 164 – 171. Oxford: Oxford University Press.

Ghaebi, A., Fahimifar, S. (2011). E-book acquisition features: attitude of Iranian information professionals. *The Electronic Library*, 29(6), 777-791. Andmebaas Emerald (01.11.2015).

Greco, A. (2005). *The book publishing industry*. Mahwah; London: Lawrence Erlbaum Associates.

Gräzin, I. (09.02.2014). Igor Gräzin: kunst, mis pole igavene – e-raamatu maks kolmekordseks! *Postimees*. <http://arvamus.postimees.ee/2690770/igor-grazin-kunst-mis-pole-igavene-e-raamatu-maks-kolmekordseks> (25.03.2016).

Gudinavičius, A. (2013). An overview of the digital publishing market in Baltic countries (Estonia, Latvia and Lithuania). *Libellarium: journal for the research of writing, books, and cultural heritage institutions*, 6(1-2), 43-54. <http://www.libellarium.org/index.php/libellarium/article/view/183/187> (25.03.2016).

Gudinavičius, A., Šuminas, A., Maceviciute, E. (2015). E-book publishing in Lithuania: the publisher's perspective. *Information Research*, 20(2). <http://www.informationr.net/ir/20-2/paper672.html> (25.03.2016).

Haav, M. (10.02.2016). Raamat poeb telefoni. *Sakala*, lk 7.

Hainsalu, O. (2016). Kuidas teha veebiküsitlust? *Digi*, veebruar, 68-69.

Hargla, I. (30.07.2012). E-nöörimine. *Eesti Päevaleht*.

<http://epl.delfi.ee/news/arvamus/indrek-hargla-e-noorimine?id=64745396>

(25.03.2016).

Hargla, I. (s.d.). *E-raamatud – olukord vajab muutmist.*

<https://www.goethe.de/ins/ee/tal/kul/mag/lit/ebo/et11857328.html> (09.12.2013).

Hillesund, T. (2001). Will e-books change the world? *First Monday*, 6(10).

<http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/891/800> (25.03.2016).

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> (02.04.2016).

Kaplan, R. (Toim.). (2012). *Building and Managing E-book Collections: A How-to-do-it Manual for Librarians*, 184. Chicago: American Library Association.

Andmebaas Ebrary Academic Complete (14.11.2015)

Kareva, D. (01.07.2012). Aasta tegu: e-raamat kultuuri säilitajana. *Sirp*.

<http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/aasta-tegu-e-raamat-kultuuri-saeilitajana/>

(02.04.2016).

Kirjastamine. (2013). *Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus* (2011).

Tallinn: Eesti Konjunktuuriinstituut.

http://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/LM2009-7_KIRJASTAMINE.pdf

(25.03.2016).

Korp, H. L. (14.01.2014). Kas e-raamatutel on tulevikku?: Eestikeelsete e-raamatute esikolmikud. *Eesti Ekspress*. <http://ekspress.delfi.ee/areen/kas-e-raamatutel-on-tulevikku-eestikeelsete-e-raamatute-esikolmikud?id=67574938> (02.04.2016).

Kovac, M. (2008). *Never mind the Web. Here comes the book*. Oxford: Chandos.

Kovac, M. (2014). Global English and publishing trends at the turn of the 20th century. *Knygotyra*, 62, 7 – 17.

<http://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/3612/2624> (02.04.2016).

Kressa, K. (07.01.2011a). Raamatuturg 2011 – revolutsiooni asemel metamorfoosi oodates. *Eesti Päevaleht*. <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/raamatuturg-2011-revolutsiooni-aseemel-metamorfoosi-oodates?id=51289760> (02.04.2016).

Kressa, K. (13.09.2011b). Paberist raamatu aeg hakkab ümber saama. *Eesti Päevaleht*.

- <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/paberist-raamatu-aeg-hakkab-umber-saama?id=57650752> (02.04.2016).
- Kõuts, J. (2004). *Eesti võrguväljaannete arhiivi loomise põhimõtted*. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Laherand, M.-L. (2012). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp. <http://digar.nlib.ee/digar/show.action?id=101720&q=laherand> (02.04.2016).
- Landoni, M. (2003). Electronic books. Feather, J., Sturges, P. (Toim.), *International Encyclopedia of Information and Library Science* (lk 168-171). London: Routledge.
- Lõugas, H. (01.03.2011). Digikirjastused loodavad lugejate seaduskuulekusele. *Eesti Päevaleht*. <http://epl.delfi.ee/news/melu/digikirjastused-loodavad-lugejate-seaduskuulekusele?id=51292684> (02.04.2016).
- Lõugas, H. (23.01.2013a) Miks e-raamatud on nii odavad? *Eesti Päevaleht*. <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/hans-lougas-miks-e-raamatud-on-nii-odavad?id=65567362> (02.04.2016).
- Lõugas, H. (16.06.2013b). Ärileht esitleb: e-raamatu võidukaik takerdus lugerite kidurasse müüki. *Ärileht*. <http://arileht.delfi.ee/news/uudised/arileht-esitleb-e-raamatu-voidukaik-takerdus-lugerite-kidurasse-muuki?id=66285996> (02.04.2016).
- Lynch, C. (2001). The battle to define the future of the book in the digital format. *First Monday*, 6(6). <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/864/773#12> (02.04.2016).
- Maceviciute, E., Nilsson, K., Wilson, T., Bergström, A., Höglund, L. (2014). The case of the e-book in „small language“ culture: media technology and the digital society. *Knygotyra*, 62, 79–93. <http://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/3608/2620> (02.04.2016).
- Maceviciute, E., Wallin, B., Nilsson, K. (2015). Book selling and e-books in Sweden. *Libellarium: journal for the research of writing, books, and cultural heritage institutions*, 8(1), 15-29. <http://www.libellarium.org/index.php/libellarium/article/view/211/283> (02.04.2016).
- Masso, A. (2011). *Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid II*. [Õpiobjekt]. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/17890?show=full> (02.04.2016).

- Merriam-Webster Dictionary. (2015). *E-book*. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/e-book> (02.04.2016).
- Metsar, S. (2000). *Kirjastustegevus 1990ndate aastate Eestis: arvandmed ja arengusuunad*. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Möldre, A. (2005). *Kirjastustegevus ja raamatulevi Eestis aastail 1940 – 2000*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Möldre, A. (2008). E-raamat nii õppimiseks, teadustöökse kui ka meelelahutuseks. *Raamatukogu*, 3, 24-26.
- Möldre, A. (2014). Estonian publishing sector at the turn of the 20th and 21st centuries: emergence of e-book market. *Knygotyra*, 62, 94 – 115. <http://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/3607/2619> (02.04.2016).
- Nummert, M. (21.09.2011). Digiraamatu laenutamine peab saama lihtsaks! *Eesti Päevaleht*. <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/digiraamatu-laenutamine-peab-saama-lihtsaks?id=58233736> (02.04.2016).
- ODLIS. (2015) *Electronic book*. http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_e.aspx#electronicbook (02.04.2016).
- Polanka, S. (Toim.). (2012). *No shelf required. 2: use and management of electronic books*. Chicago: American Library Association.
- Pors, M. (08.08.2011.). E-raamatutest ostetakse enim liiklusseadust ja „Minu“-sarja. *Postimees*. <http://kultuur.postimees.ee/522954/e-raamatutest-ostetakse-enim-liiklusseadust-ja-minu-sarja> (02.04.2016).
- Raamatukogusõnastik. (2015). *E-raamat*. <http://termin.nlib.ee/termin/view/7036> (02.04.2016).
- Rank, S. (26.05.2015). Amazon teeb Euroopas maksurevolutsiooni. *Äripäev*. <http://www.aripaev.ee/uudised/2015/05/26/amazon-euroopa-maksuskeemid-maksud> (02.04.2016).
- Reiser, H. (2011). *E-raamatute kirjastamise ja leviku hetkeseis Eestis: probleemid ja võimalused*. Seminaritöö. Tallinna Ülikool.
- Sikk, R. (09.11.2012). Absurdsed seadused ahistavad digiraamatukogu. *Eesti Päevaleht*. <http://epl.delfi.ee/news/eesti/absurdsed-seadused-ahistavad->

digiraamatukogu?id=65236662 (02.04.2016).

Sinijärv, K.-M. (20.11.2012). Kommentaar. *Postimees*.

<http://kultuur.postimees.ee/1047048/tammsaare-laheb-internetti> (02.04.2016).

Sirbits, H. (20.11.2012). Tammsaare läheb internetti. *Postimees*.

<http://kultuur.postimees.ee/1047048/tammsaare-laheb-internetti> (02.04.2016).

Sirbits, H. (01.02.2013). Kuum kaup raamatupoes. *Postimees*.

<http://pluss.postimees.ee/1122922/kuum-kaup-raamatupoes> (02.04.2016).

Soules, A. (2009). New types of e-books, e-books issues, and implications for the future. Miller, W., Pellen, R. (Toim.). *Adapting to e-books* (lk 207-228). London; New York: Routledge.

Teder, M. (08.01.2014). Kultuuriministeerium: e-raamatu võrdne käibemaks paberraamatuga oleks loogiline. *Postimees*.

<http://kultuur.postimees.ee/2654678/kultuuriministeerium-e-raamatu-vordne-kaibemaks-paberraamatuga-oleks-loogiline> (02.04.2016).

Thompson, J. B. (2005). *Books in the digital age*. Cambridge; Malden (Mass.): Polity Press.

Tivnan, T. (29.01.2016). E-book sales abate for Big Five. *The Bookseller*.

<http://www.thebookseller.com/blogs/e-book-sales-abate-big-five-321245> (25.03.2016).

Tomašević, N., Despot, I. (2014). Impact of EU's single European market on e-books and its implications regarding publishing industries in small countries. *Knygotyra*, 62, 60-72. <http://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/3609/2621> (02.04.2016).

Tooding, L.-M. (2015). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Tänavsuu, T. (25.08.2010). Aasta lõpuks jõuab turule 1000 Eesti kirjanduse e-raamatut. *Eesti Ekspress*. <http://ekspress.delfi.ee/kuum/aasta-lopuks-jouab-turule-1000-eesti-kirjanduse-e-raamatut?id=32782097> (02.04.2016).

Usin, G. (06.11.2015). Mihkel Raud meelitas kohale poolsada inimest. *Meie Maa*.

<https://www.meiemaa.ee/index.php?content=artiklid&sub=1&artid=67226> (02.04.2016).

- Vahter, T. (2012). *Books vs e-books in Estonia*.
http://www.lla.lt/uploads/documents/Bookpublishing%20in%20Estonia_Vilnius%20012.pdf (02.04.2016).
- Vahter, T. (11.01.2013). Tauno Vahter: loe läbi ja anna edasi. *Postimees*.
<http://arvamus.postimees.ee/1100132/tauno-vahter-loe-labi-ja-anna-edasi>
(02.04.2016).
- Wang, A. X. (19.12.2015). Against all odds, print books are on the rise again in the US. *Quartz*. <http://qz.com/578025/against-all-odds-print-books-are-on-the-rise-again-in-the-us/> (02.04.2016).
- Vassiliou, M., Rowley, J. (2008). Progressing the definition of "e-book". *Library Hi Tech*, 26(3), 355 – 368. Andmebaas Emerald (01.11.2015).
- Wilson, T. D. (2014). The e-book phenomenon: a disruptive technology. *Information Research*, 19(2) http://www.informationr.net/ir/19-2/paper612.html#.VmQm27_G7Bw (02.04.2016).
- Wilson, T. D. (2015). E-books: the publishers' dilemma. *Libellarium: journal for the research of writing, books, and cultural heritage institutions*, 8(1), 5-13.
<http://www.libellarium.org/index.php/libellarium/article/view/210> (02.04.2016).
- Wischenbart, R. (2013). *Global eBook: A report on market trends and developments*. Vienna: Ruediger Wischenbart Content and Consulting.
- Wischenbart, R. (2015). *Global eBook: A report on market trends and developments*. Vienna: Ruediger Wischenbart Content and Consulting.
- Võsamaa, J. (2012). *Eesti raamatuturg ja selle arenguvõimalused*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/28680> (02.04.2016).
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419> (02.04.2016).

LISAD

Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu kaaskiri

Hea e-raamatute kirjastaja

Minu nimi on Kairi Felt ja olen Tallinna Ülikooli Digitehnoloogiate Instituudi magistrant. Pöördun Teie poole seoses oma magistritööga, milles uurin e-raamatute kirjastamist Eestis alates aastast 2011. Minu töö eesmärkideks on analüüsida Eesti kirjastajate kogemusi ja probleeme e-raamatute väljaandmisel, samuti hinnata e-raamatute kirjastusvõimalusi järgnevail aastail.

Magistritöö esimeses etapis viin kirjastajatega läbi intervjuud, milles palun Teil osaleda. Intervjuus esitan küsimusi e-raamatute kirjastamise kohta Teie kirjastuses, tekkinud probleemide ja positiivsete kogemuste ning võimalike tulevikuplaanide kohta. Intervjuu kestab kuni 30 minutit ning soovin vestluse salvestada. Vestluse materjali kasutan oma töös ainult üldistatud kujul ning kui Te ei soovi, siis ei viita Teie isikule ega esindatavale kirjastusele. Samuti võib loobuda intervjuu salvestamisest.

Kui olete nõus intervjuus osalema, siis palun andke sellest teada vastusena käesolevale e-kirjale. Seejärel lepiksin Teiega kokku vestluseks sobiva koha ja aja. Jään ootama Teie vastust ka juhul, kui Te intervjuud ei soovi või arvate, et teie kirjastust sobiks esindama mõni Teie kolleegidest.

Olen ette tänulik Teie panuse eest minu uurimistöösse.

Parimate soovidega

Kairi Felt

Tallinna Ülikooli digitehnoloogiate instituudi magistrant

E-post: kairif@tlu.ee

tel 5171904

Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuu plaan

1. Kui palju e-raamatuid te olete kirjastanud?
2. Kuidas valite raamatud, millest tehakse ka e-raamat?
3. Kas olete e-raamatute valmistamise pigem tellinud või valmistanud ise?
4. Kas olete kirjastanud ka tasuta levitatavaid e-raamatuid?
5. Mis keeltes olete e-raamatuid kirjastanud?
6. Mis formaatides olete e-raamatuid kirjastanud?
7. Kuidas olete korraldanud oma e-raamatute müügi?
8. Kas teie kirjastuse e-raamatute väljaandmine ja müük on vastanud ootustele?
9. Milliseid probleeme olete kohanud e-raamatute väljaandmisel ja/või müümisel?
11. Millised positiivseid kogemusi olete saanud e-raamatute kirjastamisel?
12. Kas plaanite lähema 3 aasta jooksul välja anda tasulisi e-raamatuid?
- 12A. Kui jah, siis millises mahus plaanite jätkata järgmise 3 aasta jooksul e-raamatute väljaandmist? (*suureneb/ väheneb/ jääb samaks*)
13. Millisena ennustate e-raamatute väljaandmise jätkumist Eestis?
14. Kas soovite täiendavalt kommenteerida e-raamatute kirjastamist Eestis?
15. Mitu trükitud raamatu nimetust te kirjastus aastas keskmiselt välja annab?
16. Milliseid raamatuid te kirjastus peamiselt avaldab? (*ilukirjandus, õppekirjandus...*)
17. Kas võin oma magistritöös viidata Teie poolt esindatavale kirjastusele?

Lisa 3. Ankeetküsitluse kaaskiri

Tere

Olen Kairi Felt, Tallinna Ülikooli Digitehnoloogiaste Instituudi magistriõppe üliõpilane. Koostan magistritööd teemal „E-raamatute kirjastamine Eestis aastail 2011-2015: arengud ja perspektiivid“.

Oma magistritöös uurin Eesti e-raamatute kirjastamist, mille käigus selgitan välja kirjastajate seniseid kogemusi e-raamatute väljaandmisel. Uurin ka probleeme ja kordaminekuid selles vallas ning prognoosin Eesti e-raamatute kirjastamise edasist arengut.

Uurimistööks vajalikke andmeid kogun e-raamatuid väljaandvatele Eesti kirjastajaile suunatud ankeetküsitlusega. Palun Teie kirjastusel vastata alljärgneva veebiküsimustikule.

Ankeet sisaldab Teie vastustest sõltuvalt 18-20 küsimust ja selle täitmine võtab aega ligikaudu 10 minutit. Enamus küsimustest on valikvastustega, kuid Teile sobiva vastuse puudumisel saate lisada omapoolse variandi. Küsitlus on anonüümne ja Teie vastuseid kasutatakse magistritöös ainult üldistatud kujul. Vastajad saavad soovi korral tööga tutvuda autori vahendusel alates juunist 2016.

Palun Teil küsimustik täita esimesel võimalusel, hiljemalt 25.02.2016. Teie vastused on uurimuse valmimiseks väga olulised.

Küsitluse täitmiseks kasutage palun järgnevat linki: <http://goo.gl/forms/yK6KID82kU>

Täna Teid ette kaastöö eest minu magistritöö valmimisele ja soovin edu kirjastustegevuses!

Parimate soovidega

Kairi Felt

Teie küsimused ja kommentaarid on oodatud e-postile kairif@tlu.ee

Lisa 4. Küsitlusankeet

Küsitlus e-raamatute kirjastamisest

Hea kirjastaja,

palun vastake e-raamatute kirjastamist puudutavale küsimustikule. Küsimustikuga kogutakse andmeid Tallinna Ülikooli Digitehnoloogiaste Instituudis valmiva magistritöö „E-raamatute kirjastamine Eestis aastail 2011-2015: arengud ja perspektiivid“ koostamiseks.

Ankeet sisaldab sõltuvalt vastustest 18-20 küsimust ja selle täitmine võtab aega umbes 10 minutit. Küsitlus on anonüümne ja Teie vastuseid kasutatakse töös ainult üldistatud kujul.

Palun täitke küsimustik esimesel võimalusel, hiljemalt 25.02.2016.

Teie vastused on uurimuse valmimiseks väga olulised.

Kairi Felt

Küsimused ja kommentaarid on oodatud e-postile kairif@tlu.ee

* Kohustuslik

1. Mitu e-raamatut olete välja andnud aastail 2011-2015? *

(kui Te ei oska küsimusele vastata, siis lisage - ei oska öelda)

2. Milliseid e-raamatuid olete välja andnud? *

(valige üks vastus)

- Tasulisi (levitatavad erinevate müügikanalite kaudu)
- Tasuta levitatavaid
- Tasulisi ja tasuta

3. Mis keeltes olete e-raamatuid välja andnud? *

(valige sobivad vastused)

- Eesti
- Vene
- Inglise
- Muu:

4. Millises formaadis olete e-raamatuid välja andnud? *

(valige sobivad vastused)

- Epub
- Pdf
- Muu:

5. Kuidas valite raamatud, millest avaldate e-raamatu? *

(valige sobivad vastused)

- Teeme e-raamatu kõikidest kirjastatavatest raamatutest, kui lepingutingimused lubavad
- Jätame välja kulukamad raamatud (nt illustreeritud)
- Prognoosime, millised e-raamatud võiksid olla turul edukad ning teeme neist
- Muu:

6. Kuidas on valminud teie kirjastuse e-raamatud? *

(valige üks vastus)

- Valmistame e-raamatu kirjastuses
- Tellime e-raamatu valmistamise

- Valmistame ise ja ka tellime valmistamist
- Ei oska öelda

7. Kuidas turustate oma e-raamatuid? *

(valige sobivad vastused)

- Kirjastuse oma müügikeskkonna/kodulehe kaudu
- Kasutame müümiseks vahendaja teenuseid (e-raamatupoed, erinevad müügiplatvormid jm)
- Muu:

8. Kas teie kirjastuse e-raamatute kirjastamine on vastanud ootustele? *

(valige üks vastus)

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

8A Mis on teie arvates peamised põhjused, miks e-raamatute kirjastamine ei ole vastanud te ootustele?

(valige sobivad vastused)

- Ostjal puudub harjumus e-raamatute lugemiseks
- E-raamatud on liiga kallid
- Ostjail on vähe tehnilisi oskusi
- Ostjail on vähe tehnilisi vahendid
- E-raamatute lugerid on liiga kallid
- Ei oska öelda
- Muu:

9. Milliseid probleeme olete kohanud e-raamatute väljaandmisel? *

(valige sobivad vastused)

- E-raamatute kirjastamine ei tasu majanduslikult ära
- E-raamatutel on liiga kõrge käibemaks
- Puudub vajalike oskuste/teadmistega personal
- Ettemaksud tõlkeramatute autoritele
- Välislepingutega seotud probleemid
- Autoriõigusega seotud probleemid
- Kirjastaja suhteliselt suur alginvesteering e-raamatu kirjastamisel
- Piraatluse oht
- Ei ole probleeme kohanud
- Muu:

10. Milliseid probleeme olete kohanud e-raamatute müümisel? *

(valige sobivad vastused)

- Eestikeelse e-raamatu ostjaskond on piiratud
- Ostja eelistab paberramatut e-raamatule
- Ostja eelistab ingliskeelset e-raamatut
- Ostja kasutab veebist pigem tasuta e-raamatuid
- E-raamatute hind on ostjaile liiga kõrge
- Puudub sobilik müügiskeem raamatukogudele
- Erinevad müügikampaaniad tekitavad ostjais segadust
- Ei ole probleeme kohanud
- Muu:

11. Millised positiivseid kogemusi olete saanud e-raamatute kirjastamisel? *

(valige sobivad vastused)

- Oleme ennast positsioneerinud e-raamatu kirjastajana
- Oleme saanud uusi teadmisi ja oskusi
- Oleme teatud lugejaskonnale teadvustanud, et meie kirjastus pakub neile huvitavaid e-raamatuid
- Oleme saanud loodetud tulu
- Ei oska öelda
- Muu:

12. Kas plaanite lähema 3 aasta jooksul välja anda tasulisi e-raamatuid? *

(valige üks vastus)

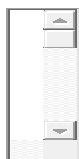
- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

12A Millises mahus plaanite jätkata järgmise 3 aasta jooksul e-raamatute väljaandmist? *

(valige üks vastus)

- Plaanime suurendada e-raamatute väljaandmist
- Plaanime jääda e-raamatute väljaandmisel tänasele tasemele
- Plaanime vähendada e-raamatute väljaandmist

12B Mis põhjusel plaanite lõpetada e-raamatute väljaandmise? *

13. Kuidas ennustate e-raamatute väljaandmise jätkumist Eestis järgneva 3-5 aasta jooksul? *

(valige üks vastus)

- E-raamatute kirjastamine suureneb
- E-raamatute kirjastamine püsib samal tasemel
- E-raamatute kirjastamine väheneb
- Ei oska öelda
- Muu:

14. Kui teie e-raamatute müük kasvab järgnevail aastail, siis tänu: *

(valige sobivad vastused)

- e-raamatute kasutusharjumuste tekkele
- tänaste ostjate ostuhuvi kasvule
- mugavas formaadis lugeda soovivate ostjate lisandumisele
- raamatumüügikeskkondade kiirele arengule, mis lihtsustab kliendile e-raamatu hankimist
- kindla kuu/aastatasuga kohalike e-raamatute keskkondade arendamisele
- e-raamatute müügile oma kirjastuse kodulehe kaudu
- e-raamatute lugemisvahendite valiku laienemisele
- riigi toetusele e-raamatute kirjastamisele (nt käibemaksu alandamine, sobivad müügivõimalused raamatukogudele)
- e-raamatute kasutusvõimaluste laienemisele hariduses
- Muu:

15. Palun kommenteerige ja täiendage e-raamatute kirjastamise teemal

16. Kui suur on teie kirjastuse keskmine trükitud raamatute aastatoodang? *

17. Milliseid raamatuid teie kirjastus peamiselt avaldab? *

(valige sobivad vastused)

- Ilukirjandus
- Lastekirjandus
- Tarbekirjandus
- Teaduskirjandus
- Õppekirjandus
- Muu:

18. Lisage soovi korral, millist kirjastust te esindate

Tänan Teid küsitlusele vastamise eest!